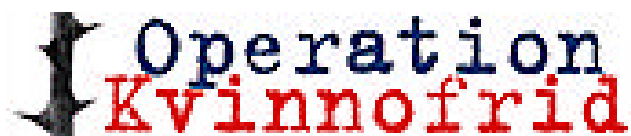

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
SOL 061, Komparativ socialpolitik
Vt 2003

Att ifrågasätta det självklara

En feministisk granskning av samverkansorganet

Författare: Sara Hultqvist och Anneli Strache
Handledare: Jan Magnusson

Abstract

Men's violence against women is a wide social problem with its origin in the unequal balance of power in society, where men dominate and women are oppressed because of their sex.

On the basis of feminist theory, our purpose has been to analyse whether it is possible for a "feministic organization" (according to themselves), supported by the male dominated state, to carry out feministic politics. We wanted to find out how Operation Kvinnofrid has made the social problem men's violence against women an official issue from former being seen as a private issue. Four different factors have been analysed: *cooperation between public authorities, education of concerned professions, creating public opinion* and *support from the state*.

Does Operation Kvinnofrid change society and can their work really be seen as feministic? Or are prevailing unequal power relations on the contrary being reinforced within a state supported organization?

In a case study, we have examined printed material from Operation Kvinnofrid and interviewed a person who is a member of the working team of the organization.

Our conclusion has been that Operation Kvinnofrid is doing important work and has to be seen as a start to change the unequal power relations in society. Still, traditional borders have to be exceeded. We have pointed out some criticism in our investigated factors and we can establish that a fight against men's violence against women has to be a fight about the limits of the state, and overall of official policy.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Mäns våld mot kvinnor i nära relationer- ett samhällsproblem	3
1.2 Från individualpsykologi till statsvetenskap.....	4
1.3 Syfte.....	5
1.4 Frågeställningar.....	5
2. Metod.....	5
2.1 Idékläckning	5
2.2 Tillvägagångssätt	6
2.3 Avgränsningar.....	9
2.4 Vetenskapsteoretisk diskussion.....	9
2.4.1 Att spränga myten om den objektiva vetenskapen.....	10
3. Feminism(er).....	10
3.1 Rättviseperspektivet.....	12
3.2 Resursperspektivet.....	13
3.3 Intresseperspektivet.....	13
3.4 Makt.....	13
3.5 Könsmaktordning	14
3.6 Sexualiserat våld i historisk kontext	15
3.7 Privata och politiska sfärer.....	15
3.8 Kvinnors relation till staten.....	16
3.9 Kön som icke legitim politisk kategori.....	17
3.10 Ett eget rum	17
3.11 Vår feminism- en sammanfattning	18
4. Kvinnofrid förr och nu.....	18
4.1 Kvinnofridslagarna	18
4.2 Samverkansorganet Operation Kvinnofrid	19
4.2.1 Organisation	19
4.2.2 Verksamheten.....	20
4.2.3 Ringar på vattnet.....	20
4.2.4 Mål, delmål och syften	21
4.2.5 Värdegrund.....	22
4.3 Analys	22
4.3.1 Myndighetssamverkan.....	22
4.3.2 Opinionsbildning.....	25
4.3.2.1 Kampanjerna	25
4.3.2.2 Folkrörelsearbete	28
4.3.3 Utbildning av berörda yrkesgrupper	29
4.3.4 Förankring i statsapparaten.....	31
5. Feminism som politik?.....	33
5.1 Är Operation Kvinnofrid feministiskt?.....	34
5.2 En utvidgning av den offentliga politikens gränser.....	35
6. Källförteckning	37
6.1 Övriga källor.....	39
6.1.1 Officiella tryck.....	39
6.1.2 Tryckt material från Operation Kvinnofrid	39
6.1.3 Muntliga källor	41
6.1.4 Internet.....	41
Bilaga 1: Mail till Operation Kvinnofrid	
Bilaga 2: Mail från Operation Kvinnofrid	
Bilaga 3 Intervjuguide, Frågor till Operation Kvinnofrid	

1. Inledning

Vi känner alla till hur flickor i Afrika utsätts för könsstympning och flera av oss har säkert sett någon av de dokumentärer som skildrar hur kvinnor i Asien får sina ansikten förstörda av syra. Vetskapen om att dessa övergrepp existerar förskräcker, men för den som nöjer sig med att förskräckas kan en enkel förklaring som handlar om traditioner räcka. Övergreppen begås i någon för oss obegriplig och okänd kultur långt härifrån. På så sätt fjärrar vi oss från det groteska och avskriver oss allt ansvar. Det händer inte här och har ingenting med vårt samhälle att göra. Att kvinnor och flickor på andra sidan jordklotet utsätts för avskyvärt våld är således en sak. Emellertid duger det inte att åberopa seder och bruk hemmahörande i någon exotisk kultur, när vi ställs inför det obestridbara faktum att kvinnor i Sverige, det land som av FN utnämns till världens mest jämställda (Rönblom, 2002), brutalt mördas av de män de lever tillsammans med.

Enligt en rapport från Brottsförebyggande rådet (2001:11) dödades under 1990-talet i Sverige 164 kvinnor av en man de hade eller hade haft en nära relation till. Siffrorna talar sitt tydliga språk. *Slagen dam* (2001) är den första svenska omfångsstudien på temat mäns våld mot kvinnor i sitt slag någonsin. Av den framgår bland annat att 35 procent av alla kvinnor som varit gifta eller sammanboende med en man har utsatts för våld av den tidigare maken/sambon och att drygt var tionde kvinna har utsatts för våld av sin nuvarande make/sambo. Av en undersökning från 1978 framgår att drygt hälften av alla polisanmälda fall av misshandel av kvinnor över 15 år begicks av en man kvinnorna stod eller hade stått i nära relation till, medan motsvarande siffra för männen var en procent (BRÅ 1994:4). Detta visar att det i fråga om våld i nära relationer rör sig nästan uteslutande om *mäns* våld mot kvinnor. Procenten manliga offer är en procent för mycket, men marginell i jämförelse.

Länge var forskningen inriktad på kvinnan och försök till förklaringar till varför vissa kvinnor blir slagna. En del av forskningen har ägnat uppmärksamhet åt mannen och på motsvarande individualpsykologiska sätt sökt efter lösningen på problemet genom att identifiera olika former av psykiska störningar hos männen som slår.

På senare tid har en inriktning som huvudsakligen försöker förklara mäns våld mot kvinnor med den ojämnt fördelade makten i samhället vunnit mark. Denna inriktning har sina rötter i feministisk teoribildning. Ett sådant synsätt utesluter på intet sätt att andra faktorer kan vara betydelsefulla. Tvärtom är det som Mona Eliasson (1997) hävdar svårt att finna en god

förklaring i endast en faktor, men det allvarliga med individualpsykologiska förklaringsmodeller är att det strukturella våldet osynliggörs (Thomson, 2002).

1.1 Mäns våld mot kvinnor i nära relationer- ett samhällsproblem

Parallellt med att intresset inom forskningen om mäns våld mot kvinnor förskjutits från att så gott som uteslutande ha varit inriktat på individuella förklaringsmodeller, till att nu fokusera de ojämnt fördelade maktförhållandena, har också synen på fenomenet bytt karaktär. Från att ha setts som en privat angelägenhet har det förvandlats till ett samhällsproblem och intagit en plats på den traditionellt manliga politiska arenan. Inte minst kvinnojour rörelsen har bidragit till att problemet uppmärksammas och numera debatteras tidvis intensivt, på såväl internationell och nationell som regional och lokal nivå.

En av de instanser som denna diskussion förs inom är Operation Kvinnofrid i Stockholm. Detta samverkansorgan har som främsta mål att bekämpa mäns våld mot kvinnor, främst våldet i nära relationer, men också övrigt våld som kvinnohandel och prostitution. Om några framgångar verkligen rönts, trots samverkansorgan som Operation Kvinnofrid, Kvinnofridsreformen som kom i slutet av 1990-talet och instiftandet av ett Nationellt råd för Kvinnofrid vid samma tid, kan ifrågasättas. Aktuella siffror tyder på att mäns våld mot kvinnor i nära relationer ökat med 20 procent de senaste åren (intervju med Gunilla Sjöstedt Karlsson, 2003-04-24). Trots att det otvivelaktigt är så att denna form av våld i takt med att problemet synliggjorts i högre utsträckning än tidigare anmäls, talar ändå statistiken för en ökning (Olsson, 1997, i *Våld mot kvinnor*).

Huruvida feministiskt förändringsarbete bör och kan bedrivas inom traditionellt manliga områden som den offentliga politiken diskuteras sedan länge. Gagnas kvinnosaken av att statliga myndigheter under feministisk flagg säger sig bekämpa mäns våld mot kvinnor eller förs denna kamp på ett effektivare sätt inom den autonoma kvinnojour rörelsen? Ytterligare en fråga att ställa sig vore i så fall om en folkrörelse som kvinnojourerna har någon reell genomslagskraft. Är kanske deras enträgna, i hög grad obetalda arbete, dömt till att bli en marginell motkraft oförmögen att förändra de alltför omfattande och djupt rotade strukturer som styr inom den offentliga politiken? Detta är frågor vi inte har som ambition att besvara i denna uppsats, emellertid är de värda att ha i minnet när en statsunderstödd organisation som Operation Kvinnofrid granskas.

Att mäns våld mot kvinnor blivit ett inslag i den allmänna debatten och inte längre betraktas som en privat angelägenhet står i fokus i vår studie. Vi belyser samverkansorganet Operation Kvinnofrid och dess verksamhet och intresserar oss för om Operation Kvinnofrid och verksamheten här verkligen kan sägas vara feministisk. Handlar det om att i grunden omdana samhället och radikalt förändra maktstrukturerna, vilket feminismen förespråkar? Eller kan ett

organ som Operation Kvinnofrid i själva verket sägas bidra till reproduktionen av den ojämna maktfördelningen och därmed befrämja det klimat i vilket mäns kontroll och dominans över kvinnan idag tillåts förekomma?

1.2 Från individualpsykologi till statsvetenskap

I ett internationellt perspektiv kan forskningen om mäns våld mot kvinnor sägas vara koncentrerad till västvärlden, huvudsakligen USA. Kunskap på området fattas i många delar av världen, exempelvis i länder med totalitär regim och länder som befinner sig i krig. Engelskans dominerande roll gör också att mycket intressant forskning skriven på andra språk går den internationella kunskapsarenan förbi (Dobash, R. Emerson & Dobash, P. Russell, 1998).

1987 kom den första akademiska avhandlingen i Norden på temat kvinnomisshandel. Psykiater Bo Bergman försökte i sin *Battered wives. Why are they beaten and why do they stay?* besvara frågor som "Varför går hon inte?" och "Vilka av kvinnor är det som blir slagna?". Bergman fokuserar på kvinnan och finner bland de undersökta tre kategorier personlighetsstörningar; de inadekvata, de provokativa och de överkompetenta (Eklund-Moroney, 1995:6).

I sin *Dynamisk psykiatri* (1993) kategoriserar Johan Cullberg in männen som misshandlar i fyra kategorier, med utgångspunkt i hur ofta de slår och hur allvarligt brottet är (Cullberg, 1993:372-373). I centrum för analysen står mannens barndomsupplevelser och personlighetsdrag (Hydén, 1995:28-29).

Individualpsykologiska förklaringsmodeller döljer det faktum att mäns våld mot kvinnor i nära relationer har rötter i en ojämlik samhällsstruktur (Thomsson, 2002:102). Ett sådant feministiskt grundantagande kommer till uttryck i Eva Lundgrens forskning. Eva Lundgren blev 1993 Nordens första professor i ämnet Kvinnoforskning. Hon valde att i sin avhandling, publicerad 1990, undersöka mäns kvinnomisshandel ur ett processperspektiv, det vill säga hon intresserade sig för hur våldet vidmakthålls och stabiliseras, snarare än varför det bryter ut. Lundgrens forskning har utsatts för kritik, bland annat för att den endast skulle röra sig i dimensionerna över/underordning och därigenom bli alltför ensidig och lägga hinder i vägen för en fruktbar kunskapsutveckling (se Hydén, 1995:45), men hennes *Gud og hver man-seksualisert vold som kulturell arena for å skape kjønn* öppnar ändå upp för ett mer strukturellt orienterat synsätt, där maktstrukturerna män och kvinnor emellan finns med som orsak till våldet (Eklund-Moroney, 1995:6-7).

Bland de nytilkomna bidragen på det tvärvetenskapliga fält som utifrån feministisk teori ifrågasätter den offentliga politikens gränser genom att undersöka teman som tidigare

betraktats som privata och tillhörande den kvinnliga sfären kan nämnas Jessica Lindverts *Feminism som politik* (2002) och Malin Rönnbloms *Ett eget rum?* (2002). Den förstnämnda är en komparativ studie i vilken Sveriges och Australiens jämställdhetspolitik jämförs. I Rönnbloms avhandling undersöks hur kvinnor genom att organisera sig i egna grupper skapar politiska arenor och på så sätt utmanar de redan etablerade politiska scenerna.

Sandra Fribergs kandidatuppsats på Historiska institutionen i Lund *Från privat till politiskt* (om hur kvinnomisshandel behandlats i lagtext de sista 50 åren), från 2000, och Maria Wendt Höjers doktorsavhandling *Rädslans Politik* (2002) är exempel på studier där man har undersökt specifikt hur fenomenet mäns våld mot kvinnor har tagit plats på den politiska dagordningen här i Sverige. Här undersöks mäns våld mot kvinnor ur ett strukturellt perspektiv, i vilket den ojämnt fördelade makten mellan män och kvinnor utgör grundvalen. I dessa studier har man låtit lagarbeten och propositioner utgöra undersökningsmaterial. Att mäns våld mot kvinnor blivit ett inslag i den allmänna debatten och inte längre betraktas som en privat angelägenhet står i fokus även i vår studie. Dock belyser vi, istället för lagarbeten och propositioner, samverkansorganet Operation Kvinnofrid och dess verksamhet.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att ta reda på huruvida det är möjligt att bedriva feministisk politik i en statsunderstödd organisation som Operation Kvinnofrid. För att uppfylla detta syfte ifrågasätter vi i vilken utsträckning feminismen har varit den dominerande ideologin i utformandet av Operation Kvinnofrid och om arbetet här, för att bekämpa mäns våld mot kvinnor i nära relationer, utgår från feministisk teori.

1.4 Frågeställningar

Nedan följer tre centrala frågeställningar, med vilka vi i uppsatsen arbetat för att kunna uppnå vårt syfte. Den översta av de tre utgör vår huvudfrågeställning.

- Är det möjligt att bedriva feministisk politik i en statsunderstödd organisation som Operation Kvinnofrid?
- Har feminismen varit den dominerande ideologin i utformandet av Operation Kvinnofrid?
- Utgår arbetet inom Operation Kvinnofrid från feministisk teori?

2. Metod

2.1 Idékläckning

Under vår praktik i Tyskland, höstterminen 2002, fick vi på nära håll tillfälle att arbeta med det tema som har kommit att utgöra vårt uppsatsämne. Då vi båda på ett eller annat sätt under praktiken sysslade med jämställdhetsfrågor; i ett kvinnoprojekt respektive vid en Büro der

Frauenbeauftragte¹, kom vi snart i kontakt med problemet mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Den 1 januari 2002 började en ny lag om besöksförbud gälla i Tyskland. I korta drag går lagen ut på att stärka kvinnans möjligheter att i en misshandelssituation med polisens hjälp få ökat skydd, genom att mannen på plats förvisas från hemmet. Som ett led i att ta reda på mer om lagändringen besökte vi BIG (Berliner Initiative gegen Gewalt an Frauen und Kinder) och polismyndigheten i Berlin. Idén om att skriva C-uppsats om mäns våld mot kvinnor i nära relationer var född.

Väl hemma i Sverige fick vi veta att en likande lag ligger på förslag även här och planeras träda i kraft i september 2003. Vi hade givetvis funderat över varför lagen existerade i Tyskland, men inte i det Sverige som anses vara ett föregångsland på jämställdhetsområdet. Nu är alltså lagen aktuell även här, men faktum kvarstår. Tyskland ligger i detta avseende steget före Sverige.

Att ta ett helhetsgrepp på ett komplext fenomen som mäns våld mot kvinnor i nära relationer är omöjligt inom ramen för tio arbetsveckor. I arbetet med att avgränsa problemområdet kretsade våra tankar kring projektet BIG och deras sätt att hantera frågan. Vi såg tydliga likheter mellan BIG i Berlin och Operation Kvinnofrid i Stockholm och beslutade oss för att koncentrera vårt intresse för, och engagemang mot, mäns våld mot kvinnor i nära relationer på det konkreta samverkansorganet Operation Kvinnofrid. Våra erfarenheter från Tyskland och projektet BIG kom således att utgöra en naturlig referenspunkt.

2.2 Tillvägagångssätt

Målet med vår uppsats var att ta reda på om det överhuvudtaget är möjligt att bedriva feministisk politik i en statsunderstödd organisation som Operation Kvinnofrid. För att besvara detta syfte ställde vi oss inledningsvis kritiska till utsagan att feminismen har varit och är den dominerande ideologin i utformandet av och arbetet inom Operation Kvinnofrid. Att ifrågasätta det som till synes är självklart är ett av feminismens centrala projekt. I ljuset av denna idé tedde sig tanken om att kritiskt granska en verksamhet som säger sig vila på feministisk grund, utifrån just ett feministiskt perspektiv, som en stor utmaning.

¹ Tjänsten *Frauenbeauftragte* är lagstadgad i flera offentliga verksamheter i Tyskland. Det övergripande syftet är att få till stånd ökad jämställdhet.

Genast infann sig frågan hur vi på ett genomförbart sätt konkret skulle kunna besvara uppsatsens syfte. Att metoden i grunden skulle bestå i en fallstudie av Operation Kvinnofrid stod klart för oss. Varför valet föll på just fallstudien har flera orsaker. Den främsta är att det främsta kravet på en fallstudie, nämligen att den ska identifiera ett avgränsat system (Merriam, 1994), i vårt fall var uppfyllt från allra första början. Vi hade bestämt oss för att rikta vår uppmärksamhet mot det specifika fenomenet Operation Kvinnofrid.

Alla metoder för att samla in vetenskaplig information kan användas i en fallundersökning (Merriam, 1994). Hur vi mer exakt skulle kunna avgränsa ett undersökningsobjekt inom ramen för Operation Kvinnofrid diskuterades flitigt. Resultatet blev att vi tog kontakt med Operation Kvinnofrid (se bilaga 1) och bad dem peka på vilka faktorer som, enligt dem själva, tydligt visar på att de lyckats lyfta frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relationer till att bli ett samhällsproblem, från att ha setts som en privat angelägenhet. Att göra det privata politiskt har länge varit en ambition i feministisk praktik, samma strävan är tydlig i teorin, där senare tids forskning speglar denna perspektivförskjutning. Med erfarenheterna från projektet BIG i Berlin hade vi vid den här tidpunkten redan en idé om vilka faktorer som skulle kunna utgöra viktiga indikatorer i den undersökning vi planerade genomföra. Svaret från Operation Kvinnofrid visade sig ligga i linje med våra tankar och med vägledning av det definierade vi följande fyra faktorer att kritiskt granska; *myndighetssamverkan, utbildning av berörda yrkesgrupper, opinionsbildning samt förankring i statsapparaten.*

De tre första faktorerna betraktar vi inte som vare sig feministiska eller ickefeministiska- de är i sig apolitiska i sammanhanget. Däremot kan de politiseras genom att innehållet i dem lyfts fram och studeras. Hur ser myndighetssamverkan, opinionsbildningen och utbildningen av berörda yrkesgrupper ut inom ramen för Operation Kvinnofrid och vilka konsekvenser får de? Den sista faktorn; förankring i statsapparaten är i sig laddad med politisk betydelse. Det faktum att den feministiska verksamheten i Operation Kvinnofrid är legitimerad via staten kan utifrån feministisk teori ifrågasättas. Därigenom är den sista faktorn av delvis annorlunda karaktär än de tre första. Analysen av denna fjärde och sista faktor vilar också på slutsatserna som dras i analyserna av de tre första faktorerna. På så sätt såväl innefattar som förutsätter analysen av den sista faktorn de tre föregående. Då vi belyser förankring i statsapparaten höjer vi också blicken och frågar oss inte uteslutande om den verksamhet som bedrivs inom Operation Kvinnofrid är feministisk, utan undrar då om det överhuvudtaget är möjligt att bedriva feministiskt förändringsarbete i en statsunderstödd organisation.

Jämte ett omfångsrikt tryckt material från Operation Kvinnofrid, innefattande bland annat kampanjfoldrar, pressklipp och tidigare gjorda utvärderingar av verksamheten har vi också konsulterat Operation Kvinnofrids hemsida² för att införskaffa empiriskt material. Man brukar skilja mellan två typer av källmaterial; normativa och kognitiva källor (Holme, Solvang, 1997:126-127). Inga källor är enbart antingen det ena eller det andra, men i vissa källmaterial dominerar det ena eller det andra. Som exempel kan nämnas att lagtext brukar räknas som en normativ källa, medan statistik ofta hör hemma bland de källor vilka övervägande ses som kognitiva. De källor vi har använt oss av är huvudsakligen normativa, värderande. Kampanjfoldrarna tar exempelvis uttalat ställning mot mäns våld mot kvinnor.

För att Operation Kvinnofrid inte skulle stanna vid att bli ett anonymt undersökningsobjekt och för att räta ut en del frågetecken som infunnit sig vid läsningen av det tryckta material vi fått tillsänt oss, gjorde vi 2003-04-24 ett studiebesök på Länsstyrelsen i Stockholm, där vi träffade Gunnel Sjöstedt Karlsson som sitter i Operation Kvinnofrids arbetsgrupp. Vi genomförde en semistrukturerad intervju, med utgångspunkt i ett antal frågor som vi en vecka i förväg mailat till Gunnel (se bilaga 3). Somliga frågor rörde organisationen, medan andra mer hade karaktären av diskussionsfrågor. Vi har även efter vårt studiebesök tagit kontakt med Gunnel för kompletterande information. Vår teoretiska grund vilar på studier av litteratur i genren feministisk teori, samt tidigare forskning inom ämnet. Som bakgrundsfakta har vi också tagit del av några av de offentliga tryck med anknytning till Operation Kvinnofrid som publicerades före och i samband med inrättandet av samverkansorganet.

Vår föresats kan verka som en logisk kullerbytta. Hur är det möjligt att utifrån feministisk teori ifrågasätta huruvida något som utger sig vara feministiskt verkligen är feministiskt? Att det är möjligt är ingen självklarhet, men hindrar oss inte från att anta utmaningen.

En av de egenskaper som enligt Sharan B Merriam (1994) kännetecknar fallstudien som metod är det induktiva draget, det vill säga att generaliseringar, begrepp och hypoteser uppstår ur den information man har tillgång till och som i sin tur har sin grund i den kontext som bildar ram till det som studeras. Vår fallstudie kompliceras av det faktum att feministisk teori utgjort utgångspunkten i vår undersökning. Att utgå från en på förhand given teori

² <http://www.operationkvinnofrid.nu>

sammanfaller vanligtvis med en deduktiv metod (Rienecker, Stray Jørgensen, 2002). Härigenom har vår undersökning kommit att inneha drag från såväl induktiv som deduktiv metod.

2.3 Avgränsningar

Vi har valt att utesluta minnesanteckningar från Operation Kvinnofrids olika sammanträden från vårt empiriska material. Av tidsskäl har vi också begränsat antalet intervjuer till en enda, vilken huvudsakligen haft till syfte att bidra med kompletterande information och levandegöra undersökningsobjektet för oss. Eftersom Operation Kvinnofrids tre stora informationskampanjer för länge sedan var avslutade, när vi tog oss an denna uppgift har vi fått inskränka oss till att analysera det kampanjmaterial som vi fått tillsänt oss, huvudsakligen foldrar och tidningsartiklar. Som kompensation för att vi inte har upplevt kampanjerna 'live' har vi studerat tidigare utvärderingar som gjorts.

2.4 Vetenskapsteoretisk diskussion

Precis som Heléne Thomsson skriver i sin *Kvinnor, makt och förändring- att möta kvinnor i behov av stöd* (2002:14), menar vi att en könsteoretisk bas utgör en förutsättning för kvinnoverksamheter. I linje med detta krävs, enligt oss, en könsteoretisk bas, när en organisation som Operation Kvinnofrid ska undersökas. Ytterligare en anledning till att vår teoretiska förankring finns i feminismen har att göra med syftet. I vår uppsats försöker vi ta reda på i vilken utsträckning en verksamhet som utger sig för att vara feministisk verkligen *är* det. Med ett sådant syfte är teorin redan given och utmaningen ligger istället i att definiera vad i verksamheten som ska undersökas och att konstruera ett verktyg som möjliggör denna analys.

Diskussionen om huruvida det är möjligt att tala om feminism i singular är ständigt pågående. Somliga hävdar att det rör sig om feminism (Gemzöe, 2002). Efter att ha letat och läst i djungeln av feministisk teorilitteratur kom vi ganska snart fram till att det med de otaliga riktningar som finns skulle bli svårt för oss att välja *en* riktning och utgå från den för att besvara vårt syfte. Istället har vi sammanställt ett antal gemensamma drag som återfinns i de feministiska riktningar som ägnar sig åt frågor som varit intressanta för vårt undersökningsområde. Utifrån dessa har vi skapat en egen feminism, ett analysverktyg att applicera på vårt forskningsobjekt.

2.4.1 Att spränga myten om den objektiva vetenskapen

Gayle Letherby skriver i *Feminist Research- in theory and practice* (2003) att feminismen inte är ett enat projekt. Feminismen är både teori och praktik. Vilken vetenskapsteoretisk position feminister än intar kan alla feminister sägas inta en kritisk position gällande kvinnofrågan. Vidare står att läsa:

The single most distinguished feature of feminist scholarly work has been its overly political nature and feminism's commitment to material and social change has played a significant role in undermining traditional academic boundaries between the personal and the political. (Kemp and Squires 1997:4)

Feministiska forskare vill utmana tystnaden i traditionell vetenskaplig forskning, både i förhållande till det som studeras och i sättet studierna utförs på. Feminister understryker det faktum att forskares val av metod, forskningsämne och forskningsobjekt alltid är politiska. Trots att det inte existerar någon feministisk metod, och att användbarheten, och till och med existensen, av feministisk metodologi och epistemologi debatteras, skiljer sig feministisk forskning från annan forskning genom frågorna som ställs, forskarens förhållande till forskningen, samt genom det tänkta syftet med det producerade arbetet (Letherby, 2003). Således är vår uppsats i sig ett politiskt ställningstagande och istället för att blunda för det faktum att själva valet av metod, ämne och forskningsobjekt bygger på politiska ställningstaganden, väljer vi att tydligt klargöra vår ståndpunkt.

Feministisk forskning är såväl politisk som akademisk. Historiskt sett har vetenskap presenterats som klinisk och förnuftig. Emellertid *är* all vetenskap ideologisk och produktionssättet kan därigenom inte särskiljas från produkten. Feminister inte bara tillstår detta, utan framhåller det som en fördel. Centralt för feminister är att reflektera över och vara öppna inför det de gör och hur de gör det, samt förhållandet mellan detta och allmängiltigt tankegods, eftersom ett sådant förhållningssätt tillåter läsarna att förstå bakgrunden och själva ta ställning till de påståenden som görs (Letherby, 2003).

3. Feminism(er)

Existerar feminismen i singular? Frågan är befogad, men ägnas i vår uppsats inget större utrymme. Vi nöjer oss med att konstatera att det inom det som kallas feminism ryms en mängd olika tankeriktningar och handlingsstrategier. Gemensamt för dem alla är emellertid lusten att skifta perspektiv, att ifrågasätta det till synes självklara. Denna lust har utgjort drivkraften också för oss och den tar sig uttryck i såväl perspektiv- som ämnesval.

För att möjliggöra en analys av de fyra utvalda faktorerna; *myndighetssamverkan, opinionsbildning, utbildning av berörda yrkesgrupper* samt *förankring i statsapparaten* har vi konstruerat ett eget verktyg, en egen *feminism*. Denna vår egen feminism gör på intet sätt anspråk på att presentera ny kunskap, snarare ska den ses som ett försök att hantera och summera en uppsjö redan etablerad teori. Vår undersökning står med en fot i problematiken som rör mäns våld mot kvinnor i nära relationer, hur fenomenet ska förstås och reproduceras i enskilda människors liv och med en fot i det fält som intresserar sig för kvinnor som grupp och deras förhållande till den offentliga politiken³. Med andra ord har vi utgått från ett forskningsfält som tidigare dominerats av psykologiska förklaringsmodeller och ett forskningsfält som haft sin teoretiska hemvist inom statsvetenskapen. För att på ett konstruktivt sätt, utan att fastna i alltför snäva begreppsdefinitioner, kunna utföra en analys har vi i vår teoretiska stomme låtit dessa två områden korsbefrukta varandra.

Lennart Nygrens resonemang i *Socialt arbete- en grundbok* (2000) har utgjort en inspirationskälla. Nygren diskuterar här det sociala arbetets förhållande till forskningen och ställer sig inledningsvis frågan ”Har socialt arbete en teoretisk kärna?”. Som svar hävdar han bland annat att:

Sökandet efter en generell teori giltig för att beskriva, förklara och förutsäga allt socialt arbete kan liknas vid en ökenvandring, eller leder troligen till alltför abstrakta och trubbiga teorikonstruktioner. (s. 253)

Även om vi skulle lämna sökandet efter en generell teori låter sig sociala problem inte lösas på något enkelt sätt. Någon besitter makten att definiera vad som är ett socialt problem. Ett ansvar såväl forskare som socialarbetare bör ha är att vara medveten om denne någon och sin egen roll i förhållande till honom (makten innehas vanligen av män). Man kan då se det som forskarens skyldighet att bruka de resurser som ställts till förfogande. Uppgiften blir att på bästa sätt granska makten, lösa väsentliga samhällsproblem och öka kunskapsnivån.

Som en kort introduktion till den tanketradition vars existens som avgränsad enhet är omgärdad med frågetecken följer nedan tre olika feministiska perspektivval (Rönblom, 1997). De olika perspektiven har vart och ett en pendang i tre olika riktningar. Det rör sig om liberal feminism, socialistisk feminism och radikalfeminism. Denna förenklade indelning har en stor förtjänst i att den speglar ett historiskt skeende. Samtidigt som riktningarna delvis står i konflikt med varandra är de en produkt var och en av sin tid, av de bittra misslyckanden och

³ I uppsatsen används begreppen *offentlig politik* och *staten* synonymt med varandra för att beteckna ett forum för produktion och reproduktion av könsrelationer. Se också Wendt Höjer s. 18 (2002)

hoppingsvande framgångar som redan gjorts av kvinnor. Vi ser dessa samlade erfarenheter som förutsättningen för en utveckling som trots allt är positiv.

Inledningsvis presenteras ett **rättviseperspektiv** som har sina rötter i en tid då kvinnan saknade formella medborgerliga rättigheter. **Resursperspektivet** härrör sig från en tid då kvinnor endast undantagsvis förvärvsarbetade och fanns representerade i den offentliga politiken. **Intresseperspektivet** står enligt oss för ett konstruktivare, och mer tidsenligt, förhållningssätt än de båda föregående. Samtidigt vill vi understryka att rättviseperspektivet och resursperspektivet delvis utgör den grundval på vilken intresseperspektivet vilar.

Efter denna presentation följer en redogörelse för de begrepp och grundantaganden som utgör vårt analysverktyg. Vi har valt att sammanfatta dessa tankar under följande rubriker:

- **Makt:** Vilken diskurs som dominerar bestäms av de politiska maktförhållandena i samhället.
- **Könsmaktordning:** Kön är den avgörande faktorn i skapandet av maktrelationer.
- **Sexualiserat våld i historisk kontext:** Könsmaktordningen har skapats och befästs historiskt.
- **Privata och politiska sfärer:** Kvinnans underordning befästs av det faktum att samhället är uppdelat i olika sfärer.
- **Kvinnors relation till staten:** Är staten kvinnors hjälpare eller stjälpare?
- **Kön som icke legitim politisk kategori:** Vår demokratimodell innebär att kön är en otillåten politisk kategori.
- **Ett eget rum:** Kvinnor behöver handlingsutrymme för att som grupp kunna formulera sina krav på förändring.

3.1 Rättviseperspektivet

Att kvinnor både ska vara väljare och valbara ligger nära den liberala synen på demokrati. Alla medborgare ska ha samma rättigheter och skyldigheter, åtminstone på den politiska arenan. Ett av den liberala traditionens kännetecken är skiljelinjen mellan offentligt och privat, politiskt respektive ickepolitiskt. Definitionen av politik är alltså central, men ofta så självklar att den inte är synlig utan snarare finns med som en sorts outtalad förutsättning. Den politiska arenan kan vara mer eller mindre vitt definierad. Vad som alltid hör till den privata sfären är emellertid det vi brukar definiera som det personliga- familjen och hemmet.

Många feminister menar att den liberala gränsdragningen mellan offentligt och privat också utesluter kvinnor och kvinnors erfarenheter från den politiska sfären i samhället. På så sätt görs den politiska sfären till en manlig sfär utan att kön behöver nämnas. Kritik har dock riktats mot den liberala definitionen av politik. Det sociala kontraktstänkandet har ifrågasatts

och det har hävdats att det fria kontrakt som enligt Rousseau slöts mellan medborgarna byggde på ett redan existerande kontrakt mellan kvinnor och män. I och med detta kontrakt var kvinnorna redan uteslutna från den offentliga sfären, när det politiska systemet upprättades. I den offentliga sfären fanns politiken, som satte upp ramarna för det privata. På så vis blev männen överordnade kvinnorna.

3.2 Resursperspektivet

Kvinnor är enligt detta perspektiv en resurs som tillför den offentliga politiken nya dimensioner. Kvinnorna kan utmana männens kontroll över dagordningen genom att föra upp tidigare ickepolitiska frågor. Våld mot kvinnor är ett exempel, abortfrågan ett annat. Dessa frågor har via kvinnorna, åtminstone delvis, gjorts politiska, samtidigt som gränsen för vad som är offentligt och vad som är privat har förskjutits. Att argumentera för kvinnors deltagande i politiken utifrån ett resursperspektiv kan innebära att kvinnor förändrar politikens innehåll.

Det finns emellertid ett stort problem med att betrakta kvinnor som en resurs. Till vad och för vem är de en resurs? Kvinnorna finns inte till för politiken. Politiken finns till för kvinnorna. Att se på kvinnorna som en resurs innebär att det finns en färdig mall för kvinnor att vara resurs till. Resursargumentet ligger skrämmande nära synen på kvinnor som ett kompletterande särintresse till den manliga normen.

3.3 Intresseperspektivet

De båda ovanstående synsätten har en sak gemensam- de innebär ingen konfrontation mellan män och kvinnor som grupper. Istället handlar de om att kvinnor ska komplettera det rådande politiska systemet. Enligt intresseperspektivet däremot bör kvinnor ta plats i den offentliga politiken för att män och kvinnor har olika intressen. Att hävda detta innebär att politiken i sig kan vara i behov av förändring, eftersom den hittills har byggts upp utifrån mäns intressen, något som har dolts av ett könsneutralt språk.

Att argumentera utifrån ett intresseperspektiv innebär att kön i högre utsträckning än tidigare problematiseras. Från att kvinnor uppmärksammas som en underrepresenterad grupp könas resonemanget. Den offentliga politiken kommer på så vis att befolkas av kvinnor och män, inte av medborgare och kvinnor. Istället för det könsneutrala allmänintresset och det könsspecifika kvinnliga särintresset framträder bilden av två samhällsgrupper, män och kvinnor, där männen är överordnade kvinnorna.

3.4 Makt

I diskussionen gällande maktrelationer har Foucaults idéer spelat en betydelsefull roll för modern feministisk teoribildning. I hans sätt att se på makt är begreppet diskurs av central

betydelse. Med diskurs menas här de språkliga sammanhang inom vilken orden givits en viss betydelse. Den grupp som dominerar den politiska maktsfären i ett samhälle bestämmer också vilken diskurs som ska vara den rådande. Resultatet blir att männen innehar den diskursiva makten i samhället, det vill säga makten att definiera vad som är normalt respektive onormalt. Männens privilegierade position upprätthålls genom att kvinnor förtrycks inom samhällets olika institutioner. Med detta inte sagt att den diskursiva makten för alltid ligger hos männen och att den underordnade gruppen, kvinnorna, inte kan utmana den och presentera en motdiskurs (Gemzöe, 2002, Thomsson, 2002, Weedon, 1999).

3.5 Könsmaktordning

Centralt för feministisk teori är att kön och makt hänger ihop. Kvinnor underordnas systematiskt män. Könet är den avgörande faktorn i skapandet av maktrelationer. Män utgör en överordnad grupp; de normala. Kvinnor utgör en underordnad grupp; undantaget (Wendt Höjer, 1996:21).

Könsmaktordningen är en social konstruktion. Detta innebär att det inte går att använda sig av biologiska skillnader mellan könen för att rättfärdiga det ojämlika maktförhållandet mellan män och kvinnor. Könsmaktordningen länkar kvinnlighet till objektifiering och sexuell eller omsorgsmässig tillgänglighet. Manlighet däremot kopplas till maktutövning och kontroll. Biologiska skillnader mellan könen används alltså som en förevändning för att rättfärdiga sociala orättvisor (Bourdieu, 1998).

Kritik som ofta framförs mot den feministiska synen på könsmaktordningen är att kvinnor genom att de ses som underordnade får rollen som passiva offer och inte handlande aktörer, men den faktiska ojämlika könsmaktordningens mekanismer kan knappast förändras eller bekämpas genom att förnekas. Bourdieu beskriver i *Den manliga dominansen* (1998) detta förhållande på följande sätt:

Bakom vissa av de subversiva strategier som den *feministiska rörelsen* har lagt fram [...] ligger säkert en intuitiv förståelse av dessa mekanismer: Den borde vidgas till att gälla alla de situationer där kvinnor kan tro och få andra att tro att de har en handlande agents ansvar medan de i själva verket är reducerade till redskap för symbolisk uppvisning eller manipulation. (s. 118)

Mona Eliasson (1997) skriver att vi har nedärvda, icke- medvetandegjorda sociala och kulturella normer för kvinnors och mäns uppträdande, som till exempel tillåter män att gripa till våld för att bevara sin status. Vi förväntar oss att män ska ha och bevara övertaget över

kvinnor och barn. Det ligger en paradox i principerna om hur förhållandet mellan könen i samhället *bör* vara (jämfällt) och hur detta sedan i praktiken efterlevs.

Könsmaktordningen befästs genom attityder som bottnar i värderingar. Värderingar är socialt och kulturellt betingade. Attityder är tämligen bestående över tid och kan delas in i tre komponenter: den *kognitiva komponenten*, som består av begrepp och föreställningar, kunskaper och erfarenheter, den *känslomässiga komponenten*, som innehåller känslor och emotionella reaktioner, samt den *handlingsmässiga komponenten*, vilken bygger på de två tidigare komponenterna och styr vår benägenhet till handling (Eliasson, 1997:34-35). Vår handlingsbenägenhet styrs inte alltid av den medvetna attityden. Tvärtom styrs vi oftast omedvetet av emotionella komponenter, vilket gör att det blir svårt att styra intellektuella processer (Eliasson, 1997).

3.6 Sexualiserat våld i historisk kontext

Historiskt har kvinnan länge betraktats som mannens ägodel. Det kan påvisas i framförallt lagstiftningen. Den ojämlika maktordningen har kunnat upprätthållas genom familjen, i vilken mannen bestämde, i kraft av att vara familjens överhuvud. Mona Eliasson (1997) skriver att säkerställandet av mannens dominans och auktoritet inom familjen i statens ögon blev angeläget för att bevara den självklara respekten för statens auktoritet. Exempel på historiskt könsrelaterat våld är häxbränning och mannens tidigare lagstadgade rätt att fysiskt bestraffa hustru och barn. Lagen om husaga avskaffades 1864. Det dröjde därefter ytterligare 101 år innan det kom en lag som förbjöd våldtäkt i äktenskapet. Kvinnomisshandel föll under allmänt åtal först 1982.

Beteckningen sexualiserat våld, våld som har med kön att göra, innefattar strukturellt våld mot kvinnor i form av pornografi, prostitution, kvinnomisshandel, våldtäkt, sexuella trakasserier och andra förtrycksformer (Eliasson, 1997:52). Denna våldsförform är lika gammal som den patriarkala mänsklighetens historia och säkerställer kontrollen av kvinnors liv och kvarhållandet av kvinnor i ställningen som andra klassens medborgare. Bourdieu (1998) talar om symboliskt våld som en förutsättning för att den manliga dominansen ska kunna utövas oinskränkt. Dominansstrukturerna är resultatet av ett oavbrutet och alltså historiskt reproduktionsarbete till vilket enskilda agenter och institutioner som familjen, skolan, staten och kyrkan bidrar.

3.7 Privata och politiska sfärer

Gemzöe (2002) talar om fyra sfärer av samhällsliv i dagens Sverige där den strukturella ojämlikheten mellan könen är tydlig: *den politisk/ekonomiska sfären, familjesfären, kulturell*

nedvärdering av kvinnor, samt våld mot och sexuellt utnyttjande av kvinnor. Den sistnämnda sfären innehåller den tydligaste och brutalaste formen av kvinnoförtryck.

Könsmaktordningens beförordning i samhällets olika sfärer tas även upp av Maria Wendt Höjer (2002):

En central tanke i feministisk politisk teori är att själva gränsdragningen mellan vad som anses politiskt och vad som anses som icke politiskt på olika sätt kan fungera som upprätthållande av kvinnors underordning. Kritiken formuleras ofta kring att vissa sfärer, som av hävd är starkt knutna till kvinnor (såsom familj, sexualitet och reproduktion), definieras som stående utanför det politiska. Detta innebär att kvinnor fråntas möjlighet att politisera frågor och områden som är viktiga för dem. Det betyder också att maktrelationer som upprätthålls och kommer till uttryck inom dessa områden lämnas utanför en politisk diskussion. (s. 79)

Bourdieu menar i *Den manliga dominansen* (1998) att kvinnor är skilda från männen genom en negativ symbolisk koefficient, oavsett vilken deras position i det sociala rummet än är. Detta liksom alla andra tecken på att de tillhör en stigmatiserad grupp påverkar allt de är och allt de gör negativt, och är grundvalen för en systematisk uppsättning homologa skillnader. Männen fortsätter att behärska det offentliga rummet och maktens fält under det att kvinnorna är förutbestämda för framförallt det privata rummet, familjesfären. Radikalfeminismen vill motverka detta genom att flytta intresset från den offentliga, politiska sfären till det som tidigare ismer sett som privatsfären (Gemzöe, 2002:78-79).

Rönblom (2002) för i sin avhandling en diskussion om var politik ska bedrivas och vilka aktiviteter som bör anses politiska. Den politiska sfären domineras av män men för den sakens skull behöver inte kvinnofrågor hamna utanför politiken. Allt är möjligt att politisera, med det inte sagt att allt är politiskt. För att "det personliga ska bli politiskt" krävs att det personliga artikuleras offentligt, varför kollektiv handling från kvinnornas sida är en nödvändighet. Kvinnorna måste agera i egenskap av en underordnad men sammanhållen grupp för att kunna ta sig in i och ta sin rättmätiga plats i samhällets alla sfärer, såväl de offentliga som de privata.

3.8 Kvinnors relation till staten

I debatten om kvinnors inflytande har det under en längre tid förts en diskussion om kvinnornas relation till staten. Tillspetsat skulle diskussionen kunna sammanfattas i frågan "Är staten kvinnornas hjälpare eller stjälpare?". Å ena sidan står statsfeministerna som förespråkar de nordiska ländernas politik som en väg mot ett jämställt samhälle. Välfärdsstaten i kombination med en relativt stor andel kvinnor i beslutsfattande positioner framhålls som tecken på jämställdhet. Å andra sidan står de feminister som menar att de nordiska välfärdsstaterna snarare bör ses som en omskrivning av, och inte ett steg mot att

upphäva, könsmaktordningen. Jämställdhetspolitiken bidrar således i reproduktionen av ett samhälle präglad av en ojämn könsmaktordning (Rönblom, 2002).

I denna dikotomiserade diskussion definieras kvinnorna antingen som handlande aktörer eller som offer för patriarkala strukturer. I ett aktörsperspektiv beskrivs kvinnorna och deras aktiva handlingar i framgångstermer. I ett strukturperspektiv är kvinnosaken koopterad, det vill säga införlivad i och oskadliggjord av den politiska ordningen. För att undkomma en sådan alltför förenklad uppdelning krävs en syn på staten som medger att dessa kvinnogrupper samtidigt kan vara både handlande aktörer och fast i patriarkala strukturer. Enligt ett sådant synsätt förhandlas hela tiden relationen fram, mellan de aktiva kvinnorna och staten. Kvinnors relation till staten handlar således om en svår balansgång mellan tillgång till systemet och kooptering av detsamma (Rönblom, 2002).

3.9 Kön som icke legitim politisk kategori

Att vår liberala, representativa demokratimodell är byggd på en manlig norm innebär att kön som politisk dimension är otillåten. Kön anses inte vara en legitim politisk kategori, och könsrelationer är något vi bör syssla med på fritiden. Kvinnor som grupp har mindre politisk makt och inflytande just på grund av sitt kön. Samtidigt erkänns inte könets politiska betydelse. Detta relaterar feminister till som den *politiska paradoxen*. Feminismen strävar efter att avslöja dels hur politisk makt fördelas efter kön, dels hur studiet av politik utgår från att könet saknar politisk relevans. Med andra ord strävar man efter att avslöja den oheliga alliansen mellan politik och forskningen om politik. För att detta faktum ska kunna friläggas krävs att till synes självklara begrepp som medborgare, politik och demokrati ifrågasätts. Först då den politiska paradoxen blottläggs öppnas möjligheter att omdefiniera politik. Att befria politiken från det könsneutrala täcket innebär första steget mot en reell och nödvändig förändring av politiken där slutmålet är att kön accepteras som en politisk dimension (Wendt Höjer & Åse, 1996, Rönblom, 2002).

3.10 Ett eget rum

Uttrycket *ett eget rum* är hämtat från Virginia Woolfs essä med samma namn, publicerad 1925 (Esseveld & Larsson, 1997). Här betonas inledningsvis det konkreta behovet av ett eget rum att skriva i; ekonomiskt oberoende och tystnad runt omkring sig. I nutida feminism har det egna rummet antagit en mer metaforisk skepnad och får stå som symbol för det handlingsutrymme som krävs för att kvinnor som grupp ska kunna formulera sina krav på förändring. När väl kraven på förändring är uttalade inställer sig behovet av visst mått av autonomi i förhållande till de institutioner som upprätthåller könsmaktordningen, för att idéer ska kunna bli till politisk handling.

3. 11 Vår feminism- en sammanfattning

Som avslutning på teoriavsnittet kommer här en kort sammanfattning av ovanstående tankar. I vår feminism intas ett intresseperspektiv, som bygger på grundantagandet att det existerar en könsrelaterad konflikt mellan kvinnor och män. Vidare konstaterar vi att den rådande diskursen i samhället bestäms av den grupp som dominerar den politiska maktsfären; i Sverige, som på de flesta övriga håll i världen utgörs denna grupp för närvarande av män. Kön är den avgörande faktorn i skapandet av den samhällsliga maktstrukturen, som av feminister kallas könsmaktordningen. Könsmaktordningen är historiskt betingad, men reproduceras ständigt i samhällets olika sfärer. Kvinnors relation till staten betraktar vi som något som ständigt förhandlas och omförhandlas fram. Det feminister kallar den politiska paradoxen, det vill säga att kön inte tillmäts någon betydelse i politiska sammanhang, samtidigt som kvinnor har mindre makt och inflytande just för att de är kvinnor, måste avslöjas. Kön måste accepteras som en politisk dimension. Kvinnor behöver ett eget rum för att kunna formulera sina idéer och omsätta dem i politisk handling.

4. Kvinnofrid förr och nu

4.1 Kvinnofridslagarna

Historien om mäns våld mot kvinnor i nära relationer är här i Sverige tämligen utforskad. Det vi känner till rör de faktorer som är tydligast och lättast att belägga, nämligen lagarna (Eliasson, 1997). Som tidigare nämnts är det inte huvudsakligen lagen som intresserar oss i vår uppsats, utan ett nutida samverkansorgan. Emellertid finns, kanhända bara ytligt, en tydlig gemensam nämnare mellan detta samverkansorgan och lagen i uttrycket *kvinnofrid*.

Nästan 800 år före det att kvinnor tillerkändes mänskliga rättigheter, i samband med demokratiseringen på 1900-talet (Eliasson 1997:67), stiftade Birger Jarl de så kallade kvinnofridslagarna. Här betraktades våldtäkt som ett allvarligt brott, men endast då förövaren var en man som inte tillhörde släkten. Våldtäkt kunde således bara begås av någon som inte tillhörde familjen. Utfördes samma övergrepp av någon inom den egna familjen var det något annat än våldtäkt, något som staten gav sitt tysta samtycke till genom att inte fördöma.

Att våldtäkt av en utomstående sågs som ett brott, betyder inte att brottet ansågs vara begånget mot den våldtagna kvinnan. Istället handlade det om kränkande av någons äganderätt, förövaren hade förbrutit sig mot den man i familjen som den våldtagna kvinnan räknades tillhöra. Att detta skedde långt innan man började tala om mäns våld mot kvinnor i nära relationer som ett brott, kan ses som ett uttryck för intresset att låta män ha kontrollen över kvinnors kroppar, som inte heller de betraktades som kvinnornas egna att förfoga över (Eliasson, 1997:75).

4.2 Samverkansorganet Operation Kvinnofrid

4.2.1 Organisation

Operation Kvinnofrid är ett samverkansorgan i vilket kommuner, landsting, myndigheter, frivilligorganisationer och näringsliv i Stockholms län ingår. Det övergripande målet för Operation Kvinnofrid är att öka kunskapen och medvetenheten om mäns våld mot kvinnor och hur det även drabbar barnen, samt att utveckla metoder för att förhindra våldet (*Operation Kvinnofrid*).

Initiativet till Operation Kvinnofrid togs 1996 av Länsstyrelsen och Polismyndigheten i Stockholms län, tillsammans med Stockholms Stad. Till bakgrunden hörde att samhället mer och mer hade börjat uppmärksamma mäns våld mot kvinnor, bland annat genom en ny lagstiftning för ökad kvinnofrid (*Kvinnofrid: information och opinionsbildning, förebyggande arbete och stöd till våldsoffer*).

Gunnel Sjöstedt Karlsson underströk i intervjun (2003-04-24) att ”Operation Kvinnofrid är en samverkan, inget projekt. Operation Kvinnofrid har en början men inget slut. Det existerar så länge behov finns eller/och så länge pengar finns”. Idag består styrgruppen av tio myndigheter⁴ som tillsammans driver ett långsiktigt informations-, utbildnings-, och opinionsbildande arbete på flera nivåer, såväl regionalt som internationellt. Det verkställande organet består av en arbetsgrupp på fem personer vilka representerar Polismyndigheten i Stockholms län, Stockholms läns landsting, Stockholms Stad samt Länsstyrelsen i Stockholms län. I arbetsgruppen ingår också Kjell E Johansson, konsult och före detta polis i Stockholm (intervju med Gunnel Sjöstedt Karlsson 2003-04-24).

Jämte styrgruppen och arbetsgruppen finns ett tjugotal samverkansgrupper runt om i Stockholms län. Dessa kom till för att skapa mötesplatser för myndigheter och frivilligorganisationer (exempelvis kvinno- och mansjourer). Målet med samverkansgrupperna är att kampen mot mäns våld mot kvinnor ska bli effektivare, genom att de olika aktörerna får kunskap om varandras arbete och att respektive ansvarsområde på så sätt förtydligas. Samverkansgrupperna fungerar också som referensgrupper, när material ska tryckas och informationskampanjer genomföras (*Våld mot kvinnor är ett brott. Bekämpa det! Men hur?*, 2000).

Ett par gånger om året inbjuds en mängd olika organisationer till stora nätverksmöten. Dessa nätverksmöten är ett forum i vilket myndigheter och frivilligorganisationer träffas för att över

⁴ Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms Stad, Polismyndigheten i Stockholms Län, Stockholms läns landsting, Brottsoffermyndigheten, Folkhälsoinstitutet, Åklagarmyndigheten i Stockholms län, Brottsförebyggande Rådet, Kriminalvårdsverket samt två representanter från kommunförbundet i Stockholms län.

yrkes- och organisationsgränser diskutera problemområdet mäns våld mot kvinnor i nära relationer (intervju med Gunnel Sjöstedt-Karlsson 2003-04-24).

4.2.2 Verksamheten

Operation Kvinnofrid har inga egna anslag. Det förutsätter ekonomiskt stöd från sponsorer. Förutom från de samverkande myndigheterna i styrgruppen får Operation Kvinnofrid ekonomiskt stöd från länets kommuner och myndigheter samt organisationer, stiftelser, fonder och företag (*Operation Kvinnofrid*). Verksamheten inom Operation Kvinnofrid beskrivs som obyråkratisk. Måldokument saknas helt och istället för protokoll från olika sammankomster finns minnesanteckningar sparade. Gunnel Sjöstedt Karlsson (intervju 2003-04-24) tror att detta hör samman med att initiativtagarna till Operation Kvinnofrid, med landshövding Ulf Adelsohn i spetsen, prioriterade visionärt tänkande och ett tillåtande diskussionsklimat framför formalia.

Inom ramen för Operation Kvinnofrid görs dels myndighetsgemensamma insatser, exempelvis informationskampanjer riktade till allmänheten och framtagning av gemensamt informationsmaterial, dels myndighetsspecifika insatser, som utarbetande av handlingsplaner och riktade utbildningsinsatser (*Bred samverkan för kvinnofrid*).

4.2.3 Ringar på vattnet

Operation Kvinnofrid, samverkansorganet som står i fokus i vår uppsats, bedriver sitt arbete inom Stockholms län. Emellertid har svallvågor nått även övriga delar av landet, dels på grund av massmedias uppmärksamhet, dels genom att flera centrala statliga myndigheter, till exempel Brottsförebyggande Rådet och Folkhälsoinstitutet är engagerade. Liknande aktiviteter genomförs nu i de flesta av landets län (*Att öka kvinnors trygghet*, 2003).

Parallellt med Operation Kvinnofrid i Stockholms län, existerar Operation Kvinnofrid i Stockholms Stad. För Operation Kvinnofrid i Stockholms Stad svarar Enheten för drog- och brottsprevention vid Socialtjänstförvaltningen. En särskild projektledare finns här anställd som ansvarig för Operation Kvinnofrid. Även om verksamheterna i länet och i kommunen är organisatoriskt uppdelade, finns gemensamma synsätt och samplanering. Socialnämndens ordförande är exempelvis också ledamot av Operation Kvinnofrid i Stockholms läns styrgrupp (*Operation Kvinnofrid: information och opinionsbildning, förebyggande arbete och stöd till våldsoffer*, Stockholms Stad).

1998 bildades Operation Kvinnofrid International, ett internationellt samarbetsprojekt. De har framhållt myndighetssamarbete mellan myndigheter och olika överstatliga organisationer som ett sätt att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Projekt från Åland, Italien, Finland och England har jämte Operation Kvinnofrid i Sverige deltagit. Operation Kvinnofrid International

mynnade bland annat ut i skriften *The worst scars are on the inside*, men är idag ett avslutat projekt.

4.2.4 Mål, delmål och syften

Operation Kvinnofrids övergripande mål; att öka kunskapen och medvetenheten om mäns våld mot kvinnor och hur det även drabbar barnen, samt att utveckla metoder för att förhindra våldet, står som en ledstjärna för allt arbete. Samtidigt finns olika syften och delmål formulerade i olika broschyrer, för olika målgrupper publicerade av olika medverkande myndigheter, alla inom ramen för samverkansorganet.

I intervjun med Gunnel Sjöstedt Karlsson (2003-04-24) och i *Operation Kvinnofrid: information och opinionsbildning, förebyggande arbete och stöd till våldsoffer* (Stockholms Stad) nämns följande delmål;

- att samverka mellan myndigheter och frivilligorganisationer bedrivs på bästa möjliga sätt,
- att kompetensen inom berörda yrkesgrupper behöver höjas,
- att barnens situation uppmärksammas,
- att utsatta kvinnor ska få den hjälp de behöver,
- att män som misshandlar skall genomgå behandlingsprogram.

I *Kvinnofrid och vården* (Stockholms läns landsting) står att läsa Operation Kvinnofrid har som syfte att minska mäns våld mot kvinnor, att höja medvetenheten om kvinnomisshandel och sexuella övergrepp, att förstärka myndigheters ansvar i förebyggande arbete, att förbättra bemötande vid alla vårdinstanser och att öka förståelsen för att de barn som bevittnar våld i familjen tar skada och ska ses som brottsoffer.

I *Mäns våld mot kvinnor drabbar även barn* (2001), en sammanfattning av affischkampanjen som genomfördes under två veckor under hösten 2000, presenteras Operation Kvinnofrids syfte i följande fyra punkter.

- Att öka kunskap om mäns våld mot kvinnor och hur det drabbar kvinnor och barn,
- att synliggöra hos allmänheten mäns våld mot kvinnor och ta ställning mot detta våld,
- att uppmuntra till att ingripa där mäns våld mot kvinnor förekommer,
- att påverka politiker, debattörer och massmedia att se mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem.

4.2.5 Värdegrund

Den ideologiska grundstomme Operation Kvinnofrid vilar på är enligt Gunnel Sjöstedt Karlsson (intervju 2003-04-24) densamma som hos Kvinnojourrörelsen och kan ses som feministisk. I informationsbroschyren *De värsta ärren sitter på insidan* står att läsa att tydliga markeringar ska göras mot de män som slår. Samhället ska inte acceptera någon form av våld och det enda sättet att få ett långsiktigt slut på våldet mot kvinnor är att öka jämställdheten. Vidare konstateras att i de flesta fall då kvinnor utsätts för våld är den skyldige hennes egen partner eller före detta partner och att våldet oftast sker i hemmet, utan vittnen.

Makten mellan män och kvinnor i samhället är ojämnt fördelad och i förvånande många fall är det mannen som bestämmer över familjen. Det finns ett nära samband mellan mäns våld mot kvinnor i nära relationer och obalansen i deras inbördes maktförhållande. I familjer där parterna är jämställda förekommer sällan våld.

Det är en myt att en viss kategori kvinnor utsätts för en viss grupp mäns våld. Problemet finns i alla samhällsklasser. Det enda gemensamma för kvinnorna som misshandlas är just misshandeln. Detsamma gäller för männen. Att de flesta mäns som slår är påverkade av alkohol eller droger stämmer inte heller. De flesta män är vid sina sinnens fulla bruk när de slår. Ännu en myt är att misshandlade kvinnor ofta går ur ett misshandelsförhållande in i ett annat. Den kvinna som råkar ut för mer än en man som slår har haft rejäl otur. Dessa myter upprätthålls för att ”vi vanliga människor” lättare ska kunna hålla problemet på avstånd.

På sidan 14 i *The worst scars are on the inside- Methods for counteracting violence against women* (1999), utgiven av Operation Kvinnofrid International, finns Operation Kvinnofrids hörnstenar:

- Våld mot kvinnor är ett brott, såväl som ett socialt problem.
- Våld mot kvinnor är en fråga om lika möjligheter (equal opportunities).
- Våld mot kvinnor är ett hälso- och folkhälsoproblem.
- Våld mot kvinnor speglar en maktobalans mellan kvinnor och män.
- Problemet ska benämnas ”mäns våld mot kvinnor”.

(vår översättning)

4. 3 Analys

4.3.1 Myndighetssamverkan

Det står klart att en genomgripande myndighetssamverkan är en av de bärande idéerna inom Operation Kvinnofrid. De myndigheter som just nu ingår är Länsstyrelsen i Stockholms län, Polismyndigheten i Stockholms län, Stockholms läns landsting, Brottsoffermyndigheten,

Folkhälsoinstitutet, Brottsförebyggande Rådet, Åklagarmyndigheten i Stockholms län, Stockholms Stad, Kriminalvårdsverket samt två representanter från Kommunförbundet i Stockholms län. Att tre centrala statliga myndigheter i form av Brottsförebyggande Rådet, Brottsoffermyndigheten och Folkhälsoinstitutet har valt att ingå i ett samverkansorgan som ägnar sig åt verksamhet inom Stockholms län ses som positivt. Det bidrar till att Operation Kvinnofrids budskap sprids även till övriga delar av landet. Tidigare ingick också Integrationsverket, men de har av ekonomiska skäl nu valt att ställa sig utanför (intervju med Gunnel Sjöstedt Karlsson 2003-04-24).

I informationsbladet *Operation Kvinnofrid* framhålls redan i första meningen att "Operation Kvinnofrid är ett samverkansarbete mellan olika myndigheter". Vidare står att läsa "Den breda samverkansformen ger [...] en unik möjlighet att samla kunskap, kompetens och erfarenhet inom området.". Av citaten framgår att själva samverkansformen i sig utgör grunden för de insatser som utförs i Operation Kvinnofrid och att det ger en unik möjlighet att samla den kompetens som redan finns på området inom de olika samverkande myndigheterna. Ett av de delmål som nämns av Gunnel Sjöstedt Karlsson under vår intervju (2003-04-24) är "att samverka mellan myndigheter och frivilligorganisationer bedrivs på bästa möjliga sätt" (se även s. 19). Också detta tyder på att samverka som sätt att organisera verksamheten på anses vara en förutsättning för att uppfylla de uppställda delmålen. Vad som menas med "bästa möjliga sätt" definieras dock inte vidare här.

Tanken på att höja kompetensnivån inom de olika myndigheterna genom att ömsesidigt dela med sig av erfarenheter och kunskap är god. Tittar vi emellertid på hur samverkansarbetet uppfattats av de inblandade i en av de konkreta kampanjerna kan en viss problematik skönjas. Stina Jeffner vid sociologiska institutionen i Uppsala har på uppdrag av Operation Kvinnofrid utvärderat den annonskampanj som genomfördes hösten 1997 och själva myndighetssamverkan kring kampanjen. Av denna utvärdering framgår att många av arbetsgruppens medlemmar säger att arbetet med kampanjen krävt insatser utöver tjänstetid. Flera av medlemmarna analyserar själva den frivilliga delen av arbetet som något som är typiskt för kvinnor. Kvinnor har lättare att låta intresse och idealitet vara mer vägledande för arbetet än betald arbetstid. Vissa av medlemmarna säger att Operation Kvinnofrid delvis möjliggjorts just på grund av ett visst mått av idealitet från deras sida, eftersom de ekonomiska resurserna inte varit tillräckligt goda. Några efterlyste en kanslitjänst som kunnat sköta delar av det löpande administrativa arbetet. Bristen på en kampanjlokal, vilken skulle ha kunnat tjäna som en fast punkt, nämns också som ett problem (Jeffner, 1998).

Att den offentliga politiken valt att genom instiftandet av ett samarbetsorgan som Operation Kvinnofrid ta ställning mot mäns våld mot kvinnor ter sig vid en första anblick som ett steg i

rätt riktning. Emellertid tornar frågetecknen upp sig när man läser ovanstående kommentarer från medlemmar i arbetsgruppen och tar det faktum i beräkning att Operation Kvinnofrid helt saknar egna anslag. Staten ger förvisso legitimitet åt den feministiska kampen mot mäns våld mot kvinnor genom att uttala sitt stöd för kampen och främja tillkomsten av ett samarbetsorgan, men hur ska det tolkas att detta stöd snarare verkar bestå i ord än i handling? Operation Kvinnofrid förväntas existera med, och dra fördel av, statens uttalade stöd, men utan direkt statlig finansiering. Det är tveksamt om denna dubbla hållning från statmakternas sida kan uppfattas som det verkliga krafttag för att bekämpa problemet, man vill få det att likna. Är det kanske i själva verket så att den rådande könsmaktordning som upprätthåller ojämlikheten i samhällets olika sfärer trots allt slår igenom även på ett område där man ytligt sett verkar trotsa den? Ett annat sätt att tolka det faktum att staten inte direkt finansierar det samverkansorgan man tagit initiativ till är att statsmakten medvetet har valt att avstå från den maktposition man skulle ha hamnat i om man valt att göra Operation Kvinnofrid ekonomiskt totalt beroende av staten. Den senare inställningen håller vi emellertid inte för trolig, eftersom samverkansorganet till sin form (en myndighetssamverkan) gör det omöjligt för Operation Kvinnofrid att verka autonomt i förhållande till staten.

För att den diskursiva makten som innehas av männen ska kunna utmanas och det våld som män sedan urminnes tider utsätter kvinnor för ska mista sin legitimitet i form av skenbar nedärvd naturlighet måste medlemmarna inom Operation Kvinnofrids olika instanser⁵, som en av de mest grundläggande förutsättningarna, ha tillgång till en egen lokal. De måste också erbjudas ekonomiska möjligheter att idka den verksamhet, här i form av en informationskampanj, som staten inte bara säger sig stödja utan också i förlängningen står som initiativtagare till. Så länge detta inte framstår som en absolut självklarhet är det inte möjligt att tala om en offentligt formulerad könsmaktorienterad diskurs, i vilken mäns våld mot kvinnor är ett illegitimt inslag.

Vad beror då denna tvetydiga hållning på? Vi hävdar att den bottnar just i den djupt rotade könsmaktordning som positioner männen som den dominerande gruppen och kvinnor som den dominerade. Könsmaktordningen är idag så väl integrerad i vårt samhälle att vi riskerar att ta den för en av naturen given lag. Lyfter vi däremot fram motsägelsefullheten i ovanstående resonemang blir skevheterna tydliga. Att det är möjligt att hantera samhällsproblemet mäns våld mot kvinnor på ett så tvetydigt sätt är ingen slump, utan hänger samman med att det tillhör ett politikområde där specifikt kvinnliga intressen strävar efter att göra sig gällande. Först när vi avslöjar detta samband och konstaterar att anledningen till den styvmoderliga behandlingen är knuten till att mäns våld mot kvinnor tillhör ett politikområde som huvudsakligen befolkas av kvinnor, det vill säga erkänner könet som en politisk

⁵ Medlemmarna i samtliga av Operation Kvinnofrids organisatoriska instanser utgörs huvudsakligen av kvinnor.

kategori, öppnas för möjligheten att frågor som rör mäns våld mot kvinnor på allvar definieras in i den offentliga politiken och behandlas som ett reellt problem.

Samverkan som organisationsform verkar i skenet av ovanstående tas som en intäkt för att undvika att de kvinnor i Operation Kvinnofrids arbetsgrupp som representerar 'det andra könet' ska få det egna utrymme som krävs för att deras intresse ska få genomslag som motdiskurs. Också genom att ekonomiska förutsättningar saknas oskadliggörs kvinnornas potential som motdiskurs.

4.3.2 Opinionsbildning

Operation Kvinnofrid har synliggjort mäns våld mot kvinnor i nära relationer genom bland annat affischkampanjer (mail, 2003-04-01, se bilaga 2). Dessa utgör ett av de verktyg som används för opinionsbildning. Förutom kampanjer har Operation Kvinnofrid även publicerat debattartiklar i tidningar och givit ut foldrar och skrifter för att uppmärksamma allmänheten om problemet mäns våld mot kvinnor.

Sedan Operation Kvinnofrid startades 1996 har tre affischkampanjer genomförts i tunnelbanan, på pendeltåg, i bussar och på infartsskyltar i Stockholms län. Kampanjerna har fått stor genomslagskraft och skapat debatt om mäns våld mot kvinnor. Faktabroschyrer, annonser och artiklar publicerades i samband med kampanjerna, seminarier anordnades och lokala aktiviteter uppmuntrades. Operation Kvinnofrid arrangerar i dagsläget liksom tidigare även utåtriktade aktiviteter mellan kampanjerna. Nästa stora kampanj kommer att genomföras under ett par veckor i november 2003 (*Att öka kvinnors trygghet*, 2003).

4.3.2.1 Kampanjerna

Operation Kvinnofrids första kampanj genomfördes hösten 1997 och fokuserade kvinnornas situation. Syftet var att synliggöra problemet mäns våld mot kvinnor och sprida information för att öka våldsutsatta kvinnors benägenhet att polisanmäla våldsbrott. Den andra kampanjen anordnades våren 1999 och vände sig till männen och den tredje som genomfördes hösten 2000, belyste barnens situation (*Operation Kvinnofrid i Stockholms län- Beskrivning och kritisk granskning*, 2001).

Utifrån feministisk synvinkel kan kritik riktas mot att den första kampanjen huvudsakligen vände sig till de våldsutsatta kvinnorna för att synliggöra problemet för allmänheten. Om det främsta syftet med kampanjen var att uppmärksamma allmänheten på problemet bör kampanjerna inte vända sig till endast de våldsutsatta kvinnorna, utan också till våldsförövare, män i allmänhet och icke våldsutsatta kvinnor. Mäns våld mot kvinnor är dessutom ett brott som faller under allmänt åtal, med andra ord är det allas vårt kollektiva ansvar att anmäla.

Könsmaktordningens betydelse i samhället tycks ha hamnat i skymundan i den första kampanjen. Eftersom fokus lades på kvinnan, det vill säga offret för de patriarkala maktstrukturerna, riskerar själva orsaken till våldet att få en undanskymd roll. Symptomet, de lidande kvinnorna, hamnar i blickfånget, istället för den bakomliggande orsaken till våldet, männen som slår och den ojämlika könsmaktordningen i samhället. En eventuell förklaring till att den ur feministisk synvinkel essentiella könsmaktordningen inte fick något större utrymme i den första kampanjen skulle kunna vara att Operation Kvinnofrid som samverkansorgan vid tiden befann sig i ett uppstartningskede.

Kopplat till resursperspektivet fanns i den första kampanjen kvinnorna till som en resurs i politiken på så sätt att de påverkade politikens innehåll, genom att uppmärksamma mäns våld mot kvinnor som samhällsproblem. Politikens innehåll kan därmed sägas ha ändrats i och med Operation Kvinnofrids tillkomst. Går vi steget längre i argumenteringen och frågar oss för vem eller vad kvinnorna är en resurs i den offentliga politiken blir det svårare. Politiken finns ju till för kvinnorna, kvinnorna finns inte till för politiken. Kvinnliga frågor tas inte upp och tillmäts inget eller ringa värde. Om kvinnorna ses som resurs för politiken så finns det redan en färdig mall för hur kvinnorna ska vara för att utgöra denna resurs och för vad eller vem de ska utgöra en resurs. Frågan är om kvinnorna inom ramen för Operation Kvinnofrid då verkligen kunnat agera utifrån egna behov och krav, eller om de bara följt statens direktiv för att genom vad som inom den manligt dominerade offentliga politiken kallas ”kvinnoproblemsbekämpning” tysta ner de krav på förändring som försökt göra sig hörda i det ojämlika politiska spelet. Det senare sättet att se på det ligger nära intresseperspektivet.

Ur ett intresseperspektiv är det i de två första kampanjerna svårt att urskilja att det råder en konflikt mellan två olika grupper, kvinnor och män, i samhället. Rädslan för att hänvisa till könsmaktordningen tycks visa sig i att den omtalas så lite i kampanj ett och två. Vi har i vår granskning av kampanjutvärderingar och debattartiklar hittat ytterst lite om det ojämlika maktförhållandet som råder i samhället. Detta kan ses som en strategi för att hålla fenomenet mäns våld mot kvinnor på avstånd. Reellt rådande förhållanden är enklare att förneka eller blunda för, än att se i vitögat och därefter faktiskt konstatera ”jag lever i ett ojämlikt samhälle” och fråga sig ”hur får det mig att agera och hur förhåller jag mig själv till detta faktum?”. Könsmaktordningen skyddar män från att ifrågasätta sin självklara maktposition och genom att inte erkänna maktordningen räddar sig kvinnor undan från att behöva se sig som förtryckta och underlägsna.

I samband med den första kampanjen delades en informationsfolder ut till tonårsflickor runt om i skolorna. Foldern *När kärlek gör ont* har översatts till fem språk och används så vitt vi vet fortfarande av Operation Kvinnofrid i informationsspridande syfte. Jeffner kritiserade i sin

utvärdering (1998) Operation Kvinnofrids skolsatsning i den första kampanjen. Bland annat framfördes kritik mot budskapet i ovan nämnda folder. Ordet kärlek används i samband med våld och övergrepp. Foldern speglar i viss mån de myter om våld som man vill motverka. Jeffner pekade vidare på folderns brister när det gäller att påverka de mekanismer som möjliggör och upprätthåller våldet.

Vi har också granskat foldern *När kärlek gör ont* och håller i stora drag med Jeffner i hennes kritik. Foldern är utformad som ett vikt blad med en ros på framsidan. Rosen återkommer på insidan av foldern och ger sken av att symbolisera något vackert och naturligt. Vi ser inte hur eller varför kärlek skulle kopplas till något så avskryvärt som våld. Rubrikerna ”Kärlek gör ont...” och ”Kärlek sårar” kan förleda läsaren att tro att kärlek kan ta sig uttryck i våld. Förtryck i alla dess former, från sexuella övergrepp till nedlåtande kommentarer, har ingenting med kärlek att göra. I foldern står bland annat att våldet ofta förekommer ”när han eller ni båda har druckit. Då släpper alla hämningar. Svartsjuka och osäkerhet blir större än vanligt.”

Spridandet av foldern *När kärlek gör ont* ter sig i väsentliga delar kontraproduktivt när vi tittar på budskapet i några av de hörnstenar som ska utgöra ramverket för Operation Kvinnofrids syn på mäns våld mot kvinnor; ”våld mot kvinnor är ett brott, såväl som ett socialt problem” samt ”våld mot kvinnor speglar en maktobalans mellan kvinnor och män”. I *När kärlek gör ont* bagatelliseras och individualiseras våldet och ansvar läggs på tjejerna. Myten om att män som slår ofta är berusade eller drogpåverkade bekräftas också i ovanstående formuleringar.

Operation Kvinnofrids andra kampanj, som riktade sig till männen, tycks ha fått mindre uppmärksamhet från allmänhetens sida, än såväl den första som den senaste kampanjen. Detta tycker vi är mycket anmärkningsvärt. Är det så att könsmaktordningen är så befäst att man inte reagerar på den? På vilket sätt riktades kampanjen mot just män och hur tydligt framgick det att det var i huvudsak män den skulle rikta sig till? En möjlig förklaring skulle kunna vara att våldet uppfattas som ett kvinnoproblem, därför går inte budskapet fram när man försöker få målgruppen, männen, att se problemet och kollektivt ta ansvar för dess konsekvenser. Kanske hade Operation Kvinnofrid kunnat följa upp kampanjen med en uppseendeväckande kampanj om varför männen blundar för problemet? Var det kanske rentav vad man från Operation Kvinnofrids sida gjorde i kampanj tre, det vill säga provocerade männen genom att koppla mäns våld till kvinnor till föräldraskap och barn? Genom att använda sig av en annan underordnad grupp, barnen, utmanades och punkterades, åtminstone tillfälligt, den rådande diskursen i kampanj tre.

Det är beklagligt att kampanj två inte verkar ha utvärderats i samma utsträckning som kampanj ett och tre. Ansvar har därigenom på ytterligare ett sätt lyfts bort från männen. Förövarna kommer i skymundan och könsmaktordningen befästs ännu mer. Tanken tangerar Bourdieus resonemang i hans *Den manliga dominansen*. Kvinnor fås att tro att de har en handlande agents ansvar, medan de i själva verket är redskap för symbolisk manipulation (1998).

I Operation Kvinnofrids kampanjer, framförallt den tredje med barnen i fokus, har familjesfären lyfts fram i det offentliga. Det är oftast i familjesfären, i hemmet, mäns våld mot kvinnor förekommer. I den tredje kampanjen finns en strävan att på allvar utmana den rådande diskursen. Operation Kvinnofrid vågar med budskapet i denna uppröra och vara obekväma. Att barnen stått i centrum har upprört många män. Enligt utvärderingen av kampanjen ”*Mäns våld mot kvinnor drabbar även barn*” tyckte ensamstående utan barn och män, i högre utsträckning än andra att kampanjen var överdriven (2000). Denna upprördhet är tecken på att patriarkala normer överskridits och den dominerande diskursen ifrågasatts, vilket är en absolut nödvändighet om mäns våld mot kvinnor ska kunna bekämpas.

En viktig förtjänst med kampanjerna är att problemet mäns våld mot kvinnor förts ut på ett lättillgängligt sätt, med slagkraftiga uttryck. Att förstå och ta till sig den ojämlika maktordning som råder i samhället är dock lite svårare. Det är inte så enkelt som att män och kvinnor är olika, och att de biologiska skillnaderna ligger till grund för olikheten. Maktstrukturerna hade kunnat uppmärksammas mer i kampanjerna. Det måste bli tydligt att det endast rör sig om en gradskillnad mellan de nedlåtande kommentarer, anspelade på kön och den objektifiering av kvinnor som tar i sig uttryck i exempelvis pornografin och mäns fysiska våld mot kvinnor. Förtrycket har många ansikten, vilka alla har sitt ursprung i, och finner sitt existensberättigande genom, könsmaktordningen.

4.3.2.2 Folkrörelsearbete

Under rubriken ”Folkrörelserna behövs” i *Att öka kvinnors trygghet* (2003:3) beskrivs folkrörelsernas betydelse som opinionsbildare. Formella och informella opinionsbildare står att finna inom till exempel kyrkor och samfund, barn- och ungdomsorganisationer, studieförbund och ideella folkrörelser. Opinionsbildarna agerar på arbetsplatser, i skolor, inom politiken och andra områden och har förmåga och möjligheter att genom personliga insatser sprida kunskap. Attityder och förhållningssätt går att påverka och i denna process är massmedia viktigt. Vikten av att studieorganisatörer, cirkelledare och andra folkbildare aktivt tar ställning betonas.

En förutsättning för opinionsbildning är tålmodigt arbete. I foldern *Att öka kvinnors trygghet* (2003:4) står att läsa att ”Uppseendeväckande kampanjer bidrar till att fokusera på ett problem

och se till att det kommer upp på dagordningen”. Vidare beskrivs att folkbildningsarbete krävs för att allmänheten ska kunna medvetandegöras om problemet. Detta arbete kan ske genom exempelvis studiecirklar, samtalskvällar, seminarier och föreläsningar. Betydelsefulla insatser kan göras av församlingar, föreningsliv och folkrörelser. Det betonas att det är allas gemensamma ansvar att bekämpa mäns våld mot kvinnor och att personligt engagemang krävs för att ”uppnå målet”. För att citera: ”Folkbildningen är ett viktigt instrument framför allt därför att åtskilligt studiearbete knyts samman med idérörelsernas människosyn och visioner.” (s. 4).

Attityder bottnar i värderingar. Individens värderingar tar sig bland annat uttryck i valet av fritidsaktiviteter som bedrivs inom folkrörelserna, exempelvis i politiska partier och religiösa samfund. Inom folkrörelserna är det därför möjligt att påverka människors attityder på samtliga plan: det kognitiva, det känslomässiga och det handlingsmässiga. Operation Kvinnofrids opinionsbildande arbete inom just folkrörelserna skulle alltså kunna få stor genomslagskraft.

Problemet är emellertid att tittar vi närmare på folkrörelsernas arbete tvingas vi konstatera att männen innehar makten även här; inom kyrkan, fackföreningslivet och i idrottsrörelsen. Folkrörelserna återspeglar den könsmaktordning som råder inom samhällets samtliga institutioner och bidrar till att säkerställa reproduktionen av samma ojämlika maktförhållande. Männen innehar makten. Att underordningen av kvinnorna inom folkrörelserna inte analyseras gör att ansvaret kan överföras från männen till kvinnorna. Samma problem föreligger överallt i samhället. Så länge männens överordning och kvinnans underordning knappt erkänns, än mindre ifrågasätts, är arbetet med att upplysa allmänheten om problemet mäns våld mot kvinnor ett lönlöst projekt.

4.3.3 Utbildning av berörda yrkesgrupper

Operation Kvinnofrids breda samverkansform ger möjlighet att samla kunskap och erfarenhet samt utveckla kompetens inom området. Utifrån detta genomförs en mängd olika insatser för de yrkesgrupper som i sitt arbete möter utsatta kvinnor och barn respektive män som utövar våld (*Att öka kvinnors trygghet*, 2003).

Samverkansorganets myndigheter lägger stor vikt vid utbildning. Olika yrkesgrupper som personal inom polismyndighet, socialtjänst samt hälso- och sjukvård ska bli bättre rustade att stödja kvinnor och barn som utsatts för övergrepp. Flera utbildningsåtgärder har genomförts, andra pågår och fler planeras. Viktiga aktörer i att motverka mäns våld mot

kvinnor är de ovan nämnda yrkesgrupperna, samt de strategiska yrkesgrupper som arbetar inom dessa myndigheter. Personalen skall bli allt bättre på att förstå bakomliggande orsaker och vad som måste göras för att hjälpa kvinnor som drabbats av sexuella övergrepp, våld i hemmet eller andra kränkningar (*Att öka kvinnors trygghet*, 2003).

Information och utbildning sker enligt Gunnel Sjöstedt Karlsson (mail 2003-04-01, se bilaga 2) ständigt. Operation Kvinnofrid jobbar inom respektive myndighet med personalgrupperna inom polis, socialtjänst och landsting. Just nu har Operation Kvinnofrid utöver detta under ett års tid besökt nästan varje kommunfullmäktige i länet för att berätta om sin verksamhet.

Omfattande utbildningsinsatser har genomförts inom polismyndigheten. År 2001 hade 1000 poliser fått en dags utbildning. Inom Polismyndigheten har ett nätverk i polismästardistriktet byggts upp, bestående av samordnare för frågor om kvinnofrid. Samordnarna har ansvar för fortsatta utbildningsinsatser vilka också har genomförts i de olika distrikten (*Operation Kvinnofrid i Stockholms län- Beskrivning och kritisk granskning*, 2001). Utbildningen inom landstinget har gått till på så sätt att intresserad personal fått ansöka om att få utbildning på området. Utbildningen har omfattat två halvdagar, anordnats av Rikskvinnocentrum (RKC⁶) och omfattat ca 400-500 personer.

Rikskvinnocentrum är en specialistenhet inom hälso- och sjukvården för kvinnor som utsatts för våldtäkt och misshandel. Det är förlagt till Akademiska sjukhuset i Uppsala och är sedan 1 mars 2001 en egen klinik. De personalgrupper som arbetar på RKC utgörs av läkare, barnmorskor, kuratorer och administratörer. All personal är kvinnlig. Rikskvinnocentrum har av regeringen fått i uppdrag att:

- bedriva patientverksamhet med tillgänglighet dygnet runt,
- utveckla metoder för omhändertagande och behandling av kvinnor som utsatts för misshandel och våldtäkt,
- fungera som rådgivande resurs för andra sjukvårdsenheter i landet,
- utbilda sjukvårdspersonal och andra personalkategorier som möter våldsutsatta kvinnor,

⁶Rikskvinnocentrum bedriver kontinuerligt utbildning av olika personalkategorier främst i vården, men även av andra personer och instanser i samhället som möter kvinnor som utsatts för sexualiserat våld. I Rikskvinnocentrums utbildningsuppdrag ingår utbildning för personal inom hälso- och sjukvården både på regional och nationell nivå. Det innebär strategisk planering, konkret kursuppläggning och medverkan som expertföreläsare. RKC finansieras av landstinget i Uppsala län, staten, Uppsala universitet samt Akademiska sjukhuset.

- informera allmänheten om RKC:s verksamhet och resurser och om det sexualiserade våldets fysiska och psykiska effekter,
- bedriva forskning inom den medicinska fakulteten och i samarbete med andra discipliner och aktivt följa det forsknings- och utvecklingsarbete som rör sexualiserat våld.

(http://www.uas.se/templates/a_klinik____2468.asp, 2003-05-10).

Framförallt de tre sista punkterna; utbilda, informera allmänheten och bedriva forskning, kan ses som en strävan att uppmärksamma allmänheten på problemet. Det privata offentliggörs därmed i RKC, vilket är direkt kopplat till Operation Kvinnofrids praktiska verksamhet. Den sista punkten, forskning rörande sexualiserat våld, tar redan i begreppsvalet, *sexualiserat våld*, könsmaktordningen i beaktande. Bakom begreppet döljer sig erkännandet av könet som orsak till våldet. Könet får därigenom status som legitim politisk kategori. Forskning rörande sexualiserat våld bryter den historiskt befästa könsmaktordningen på flera sätt; genom att bedriva forskning på ett ämne som i stort sett uteslutande drabbar kvinnor, samt genom att låta kampen mot mäns våld mot kvinnor bedrivs inom ett traditionellt mansdominerat område, nämligen akademien. Såväl arbetssätt som forskningsämne kan därigenom ses som ett skapande av det egna rummet för kvinnan, en brytning med den rådande könsmaktordningen, samt ett legitimerande av kön som politisk kategori. Genom att kvinnorna i RKC själva kan arbeta efter sina behov och efter egna direktiv, utan manlig överordning, kan de fungera som norm istället för undantag och kan på så sätt söka bryta den könskonstituerade diskursen som råder i samhället.

4.3.4 Förankring i statsapparaten

Staten med sitt Janusansikte, som förtryckare och som beskyddare har av en mängd anledningar varit föremål för feministiska studier. Inte minst handlar det om i vilken utsträckning det är möjligt att, via akademien, konstruera argument för att kunna skifta statens policy (Evans, 1997). Hela denna uppsats kan ses som ett inlägg i denna debatt. Genom att ifrågasätta det till synes självklara vill vi presentera ett alternativt perspektiv att betrakta den politik som säger sig ta avstamp i feministisk idétradition.

Operation Kvinnofrid är ett resultat av just denna form av politik. Samverkansorganet är en av frukterna av den debatt kring mäns våld mot kvinnor som fördes inom riksdag och regering i början och mitten av 1990-talet. I ett PM, utgivet av BRÅ (1994:4) nämns exempelvis följande förslag till åtgärder för att bekämpa problemet;

- Utbildning och information på bred front vad gäller våld och hot om våld mot kvinnor i nära relationer.

- Inrättandet av specialiserade enheter för denna våldsform inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet.
- Samverkan i lokalsamhället enligt en modell där företrädare för organisationer, myndigheter och enskilda ingår i så kallade familjevårdsgrupper.

Samtliga dessa tre punkter finns med som viktiga beståndsdelar i Operation Kvinnofrid. Även i Kvinnofridspropositionen (1997/1998:55) betonar regeringen särskilt vikten av att olika samverkansformer utvecklas och vidmakthålls. Att initiativet verkligen har stöd i den offentliga politiken visar sig också enligt Gunnel Sjöstedt Karlsson (mail 2003-04-01, se bilaga) genom de myndigheter som arbetar i styrgruppen. Representanterna från statliga myndigheter består av chefer och direktörer och Stockholms Stad representeras med socialborgarrådet.

Att Operation Kvinnofrid är ett samverkansorgan som initierats ovanifrån kan inte bestridas. Dess tillkomst är frukten av diskussioner förda inom den offentliga politiken. Att den verksamhet som sedan har kommit att bedrivas inom ramen för Operation Kvinnofrid inte alltid på bästa sätt gagnat kampen mot mäns våld mot kvinnor i nära relationer kan konstateras i analysen av de tre föregående faktorerna. Går vi steget längre i vårt sökande efter svar infinner sig frågan huruvida det överhuvudtaget är möjligt att bedriva feministisk politik i ett statsunderstött organ. Här finns utifrån feministisk synvinkel olika positioner att inta.

Statsfeminister skulle hävdade att staten ska ses som en kvinnornas allierade. I ett land som Sverige har reformer bidragit till att kvinnans roll stärkts. Enligt ett statsfeministiskt sätt att betrakta ett samverkansorgan som Operation Kvinnofrid ter sig detta som en ideal väg att gå. Genom att politisera det som tidigare ansetts som privat finns numera kvinnliga intressen representerade i maktens korridorer.

En motsatt position kan också intas. Då skulle Operation Kvinnofrid kunna ses som ett tecken på kooptering. Den fråga som i årtionden har drivits av den autonoma kvinnorörelsen, har oskadliggjorts av staten. Kvinnorörelsen, vilken kan tillåta sig en nödvändig separatistisk hållning, har kunnat utgöra en nagel i ögat på makthavarna inom den offentliga politiken. Genom inrättandet av Operation Kvinnofrid har krav på förändring tystats och hotet mot den befintliga könsordningen eliminerats.

Ytterligare ett synsätt hävdar att ovanstående dikotomiserade diskussion måste nyanseras för att kunna appliceras på den motsägelsefulla verkligheten. Staten är till sin form patriarkal. Därmed inte sagt att kampen mot mäns våld mot kvinnor enbart bör föras inom en autonom

kvinnorörelse. Denna instans utgör en viktig progressiv kraft och finner sitt existensberättigande just i det faktum att den genom att den innehar ett visst mått av separatism vågar utmana den rådande diskursen. Det kan dock betvivlas om kvinnorörelsen ensam besitter den kraft som krävs för att omkullvälta den djupt rotade rådande maktordningen. Kampen för förändring måste innebära en kamp kring statens form. Bara genom att omdefiniera den offentliga politiken kan den strukturella ojämlikheten förändras.

Blotta inrättandet av ett statsunderstött organ i syfte att bekämpa mäns våld mot kvinnor skulle kunna uppfattas som att politikens gränser har vidgats till att nu även innefatta det som sker inom hemmets fyra väggar. Tecken som att samverkansformen verkar ha tagits som intäkt för att endast halvhjärtat stödja verksamheten och att informationsmaterial i vissa fall avstår från att utmana den rådande diskursen visar emellertid på det massiva tryck som könsmaktordningen utövar, här som i alla andra delar av samhället. För att feminismen ska få genomslagskraft i ett samarbetsorgan initierat av staten krävs ett ständigt förhandlande, där kvinnorna, med den autonoma kvinnorörelsen som inspirationskälla, ständigt måste bevaka sina intressen och våga föra fram åsikter som strider mot gängse manliga normer.

5. Feminism som politik?

I dagens kamp mot mäns våld mot kvinnor har man valt att ta upp ett uttryck som Birger Jarl myntade redan på 1200-talet, *kvinnofrid*. Hans kvinnofridslagar används ofta som ett exempel på att mäns våld mot kvinnor redan för 800 år sedan betraktades som ett allvarligt brott. Vad som emellertid sällan nämns är att tanken med lagarna var att skydda män från att bli bestulna på sin ägodel, kvinnan. Våldtäkt sågs som en kränkning av mannens äganderätt. Våldtäkt inom familjen betraktades överhuvudtaget inte som en brottslig handling. Idag förknippas begreppet kvinnofrid med kvinnors rätt till sina egna kroppar och med en feministisk strävan att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Den ursprungliga tanken bakom begreppet har således ändrat karaktär, men vi tycker ändå att ursprungsidén är värd att notera.

Vi har genom att undersöka faktorerna *myndighetssamverkan, utbildning av berörda yrkesgrupper, opinionsbildning* samt *förankring i statsapparaten* försökt ta reda på hurvida feminismen har varit den dominerande ideologin i utformandet av Operation Kvinnofrid och om arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor i nära relationer utgår från feministisk teori.

I vår analys har vi kunnat dra följande slutsatser:

- Könsmaktordningen i samhället har inte betonats tillräckligt i kampanjerna

- Foldern *När kärlek gör ont* reproducerar de myter som bidrar till att upprätthålla den ojämlika könsmaktordningen.
- Att männen verkar vara svårare att nå som målgrupp får inte tas som en intäkt för att rikta mindre uppmärksamhet mot det kollektiva ansvar som vilar på männen (se kampanj två).
- Uppseendeväckande budskap som överskrider de manliga normerna krävs i bekämpandet av mäns våld mot kvinnor (se kampanj tre).
- Så länge männens överordning och kvinnans underordning knappt erkänns, än mindre ifrågasätts, är opinionsarbetet inom Operation Kvinnofrid dömt att misslyckas.
- Samarbetet med RKC öppnar nya dörrar; här erkänns kön som en politisk kategori, det egna rummet skapas och den rådande diskursen utmanas.
- Staten bör inte reduceras till att betraktas antingen som kvinnors hjälpare eller stjälpare. Istället handlar kvinnors relation till staten om en svår balansgång mellan tillgång till systemet och kooptering av detsamma.

Något vi ganska snart blev varse och som till en början också vållade en del problem för oss var det faktum att Operation Kvinnofrid som organisation är tämligen svåröverskådlig. Till viss del tror vi detta hänger samman med att man valt att konstruera organet som ett samverkansarbete. Samverkansformen öppnar för ett ickebyråkratiskt och flexibelt arbetssätt. Vi ser dock vissa risker med en tillåtande organisation som denna. Olika, och i viss mån motsägelsefulla syften och mål, presenteras inom ramen för Operation Kvinnofrid. Detta skapar förvirring och leder i värsta fall till tvekan om huruvida ett gemensamt mål verkligen existerar. Ytterligare ett eventuellt problem är att protokoll inte förs under sammanträdena, istället görs mindre formella minnesanteckningar. Vår tolkning är att den kultur som uppstod när Operation Kvinnofrid bildades, i hög grad influerad av före detta landshövdingen i Stockholms län, Ulf Adelsohn, lever kvar än idag. Vi finner det svårt att bedöma om den otydliga organisationen ska ses som ett tecken på att Operation Kvinnofrid medvetet vägrar inlemmas i gängse patriarkala mall, eller om det i själva verket handlar om brist på resurser och gemensamma mål.

5.1 Är Operation Kvinnofrid feministiskt?

För att återknyta till frågeställningarna två och tre ställer vi oss tveksamma till huruvida feminismen verkligen har varit den dominerande ideologin i utformandet av Operation Kvinnofrid. Samtidigt som staten står som initiativtagare avsätts inte tillräckliga ekonomiska

medel för att Operation Kvinnofrid ska ha möjlighet att bedriva en verksamhet som skulle kunna leda till en radikal förändring av maktrelationerna i samhället. Att ett gediget engagemang mot och stor kunskap om problemet mäns våld mot kvinnor finns hos Operation Kvinnofrids olika medlemmar står klart. Emellertid kan vi skönja att resursbrist utgör ett stort hinder för att uppfylla de utsatta målen.

Ytterligare ett problem ser vi i att man valt att damma av uttrycket kvinnofrid och återanvända det i dagens debatt. Hur kan det komma sig att lagen, såväl som det undersökta samverkansorganet, valt att referera till Birger Jarl och hans så kallade kvinnofrid helt utan att reflektera över att lagarna på 1200-talet bidrog till att reproducera den samhällsliga ordning, i vilken kvinnan sågs som mannens ägodel? Det ter sig motsägelsefullt att använda begreppet kvinnofrid, då man känner till ordets ursprung.

5. 2 En utvidgning av den offentliga politikens gränser

Är det då möjligt att bedriva feministisk politik i en statsunderstödd organisation som Operation Kvinnofrid? Frågan kan knappast besvaras med ett enkelt ja eller nej. Vår uppfattning är att Operation Kvinnofrid har fyllt och fyller en viktig funktion när det gäller att synliggöra mäns våld mot kvinnor, med andra ord när det gäller den av feminismens intentioner som går ut på att göra det privata politiskt. Genom informationskampanjer och utbildning har man försökt upplysa människor om samhällsproblemet och påverka attityder. Emellertid anser vi, i enlighet med slutsatserna vi dragit ovan, att mer radikala grepp krävs från Operation Kvinnofrids sida, för att den ojämlikhet mellan män och kvinnor som råder och som tar sig uttryck i bland annat mäns våld mot kvinnor, ska kunna bekämpas.

Kampen mot mäns våld mot kvinnor måste i slutändan handla om vad som är politik, vad som bör betraktas som offentliga angelägenheter. Här spelar rättssystemet en viktig roll. Lagen utgör, enligt oss, i en demokrati den gemensamma värdegrunden på vilken samhället vilar. Den kan ses som ett koncentrat av våra kollektiva värderingar. Emellertid är rättssystemet, liksom samhällets övriga institutioner, präglad av könsmaktordningen. Alltså krävs ett tålmodigt och målmedvetet arbete för att attityder och åsikter ska få genomslagskraft och leda till rättsliga reformer. Här spelar Operation Kvinnofrid en viktig roll. Deras opinionsbildande arbete har varit en bidragande faktor till att den lag som sedan drygt ett år existerar i Tyskland nu också planeras i Sverige (intervju med Gunnel Sjöstedt Karlsson 2003-04-24). Att

straffrättsliga lösningar kommer till stånd är en viktig del i den kamp som på bred front måste föras för att mäns våld mot kvinnor på allvar ska definieras in i den offentliga politiken.

Frågan ”Är det möjligt att bedriva feministisk politik i en statsunderstödd organisation?” kvarstår också efter det att vi satt punkt för denna uppsats. Vad vi ändå vågar hävda är att i det svåra förhandlingsläge kvinnorna som underordnad grupp befinner sig i är inrättandet av samverkansorgan som BIG i Berlin och Operation Kvinnofrid i Stockholm ett steg i rätt riktning. Det banbrytande arbete som förs oberoende av staten inom kvinnorörelsen kan i kombination med den av staten initierade verksamheten inom organ som Operation Kvinnofrid eller BIG utgöra en viktig påverkansfaktor i kampen om att utvidga den offentliga politikens yttre gränser. Avslutningsvis vill vi citera den tyska författarinnan Christa Wolf; ”the women need blueprints which include all of society” (Wolf ur Altbach, Clausen, Schultz, Stephan, 1984). Först den dag jämlikhet råder i samhällets samtliga sfärer kan mäns våld mot kvinnor upphöra.

6. Källförteckning

Bourdieu, Pierre (1998) *Den manliga dominansen*. Daidalos, Göteborg.

Bunch, Charlotte (1998) Der unerträgliche Status Quo, Gewalt gegen Frauen und Mädchen, ur Heiliger, Anita, Hoffman, Steffi, *Kampagnen und Massnahmen gegen Gewalt an Frauen*, Frauenoffensive. München.

Connell, R.W (1996) *Maskuliniteter*, Daidalos, Göteborg.

Cullberg, Johan (1993) *Dynamisk Psykiatri*. Natur och Kultur, Stockholm.

Dobash, R. Emerson & Dobash, P. Russell (red.), (1998) *Rethinking violence against women*, Sage Publications, Thousand Oaks, Kalifornien, London, Storbritannien, New Dehli, Indien.

Eduards, Maud (2002) *Förbjuden Handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Liber, Malmö.

Eklund-Moroney, Margareth (1995) *Myndighetssamarbete vid kvinnomisshandel*, Länsstyrelsen i Blekinge Län.

Eklund-Moroney, Margareth, Reuterskiöld, Robert (1998) *Sista Slaget*. Profuturo Utbildning, Karlskrona.

Eliasson, Mona (1997) *Mäns våld mot kvinnor*. Natur och Kultur, Stockholm.

Eliasson, Per Elis (2000) *Män, kvinnor och våld. Att förstå och förändra våldsamt beteende*. Carlsson bokförlag, Stockholm.

Elman, Ami R. The States Equality for Women: Sweden's Equality Ombudsman (1995), ur Mc Bride Stetson, Dorothy, Mazur Amy (red.), *Comparative State Feminism*. Sage Publications, Thousand Oaks, Kalifornien, London, Storbritannien, New Dehli, Indien.

Esseveld, Johanna & Larsson, Lisbeth (red.), (1996) *Kvinnopolitiska nyckeltexter*. Studentlitteratur, Lund.

Heiliger, Anita (2000) *Männergewalt gegen Frauen beenden*. Budrich, Opladen.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur, Lund.

Hoshino Altbach, Edith, Clausen, Jeanette, Schultz, Dagmar, Stephan, Naomi (red.), (1984) *German Feminism. Readings in Politics and Literature*. State University of New York Press, Albany.

Hydén, Margareta (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Liber Utbildning.

Gemzöe, Lena (2002) *Feminism*. Bilda förlag, Stockholm.

- Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman (1994) *Moral Panics- the social construction of deviance*. Blackwell, Oxford Storbritannien, Cambridge USA.
- Kemp, Sandra, Squires, Judith (1997) *Feminism*. Oxford University Press, Oxford.
- Laslett, Barbara, Brenner, Johanna, Arat, Yesim (red.), (1995) *Rethinking the political gender, resistance and the state*. The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Leatherby, Gayle (2003) *Feminist Research in Theory and Praxis*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
- Lindvert, Jessica (2002) *Feminism som politik*. Borea bokförlag, Umeå.
- Logar, Rosa (1998) Der Herr im Haus darf nicht mehr tun, was ihm beliebt, das neue Gesetz zum Schutz vor Gewalt in Österreich, ur Heiliger, Anita, Hoffman, Steffi, *Kampagnen und Massnahmen gegen Gewalt an Frauen*. Frauenoffensive, München.
- Lundgren, Eva (1990) *Gud og hver man- seksualisert vold som kulturell arena for å skape kjønn*. J.W. Cappelen's Forlag A.S, Oslo.
- Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny, Kallikoski, Anne-Marie (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige- en omfångsundersökning*. Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå.
- Lundqvist, Åsa, Mulinari, Diana (red.), (1997) *Sociologisk kvinnoforskning*. Studentlitteratur, Lund.
- Marx Ferree, Myra (1995) Making Equality: The Women's Affairs Offices in the Federal Republic of Germany, Mc Bride Stetson, Dorothy, Mazur Amy (red.), ur *Comparative State Feminism*, Sage Publications, Thousand Oaks, Kalifornien, London, Storbritannien, New Dehli, Indien.
- Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans (2002) *Perspektiv på sociala problem*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune, Swärd, Hans (red.), (2000) *Socialt arbete. En grundbok*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Merriam, Sharan B. (1994) *Fallstudien som forskningsmetod*. Studentlitteratur, Lund.
- Olsson, Monika (1997) Våld mot kvinnor. Brottsstatistik och offerundersökningar i Sverige, i *Våld mot Kvinnor*. Brottsförebyggande Rådet, Stockholm.
- Ramazanoglu, Caroline, Holland, Janet (2002) *Feminist Methodology. Challenges and Choices*. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Dehli.
- Reinecker, Lotte & Stray Jørgensen, Peter (2002) *Att skriva en bra uppsats*. Liber, Malmö.
- Rönblom, Malin (1997) Halva makten? En feministisk granskning av politik, ur *Makt och kön. Tretton bidrag till feministisk forskning*. Symposium, Eslöv.

Rönblom, Malin (2002) *Ett eget rum? Kvinnors organisering möter etablerad politik*. Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

Thomsson, Heléne (2002) *Kvinnor, makt och förändring- att möta kvinnor i behov av stöd*. Studentlitteratur, Lund.

Sida (2002) *Discussing women's empowerment- Theory and practice*. Göteborg, Sida.

Sundberg, Eric (1993) *Mannens våld...eller männens*. Kriminalvårdsstyrelsens förlag, Norrköping.

Teschner, Julia *Conflicting Conceptions of Feminism in United Germany* (2000), ur Bull, Anna, Diamond, Hanna, Marsh, Rosalind *Feminism and Women's Movements in Contemporary Europe*. MacMillan Press Ltd, London.

Weedon, Chris (1999) *Feminsim, Theory and the Difference of Politics*. Blackwell Publishers, Oxford, England, Malden, Massachusetts, USA.

Wendt Höjer, Maria, Åse, Cecilia (1996) *Politikens paradoxer. En introduktion till feministisk politisk teori*. Academia Adacta, Bjärred.

Wendt Höjer, Maria (2002) *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Liber, Malmö.

Wischermann, Ulla (2000) *Geschichte(n) der Frauenbewegung in Deutschland, Ereignisse, Themen und ihre -Konjunkturen*, ur *Ariadne*, juni 2000, nr. 37-38.

Yllö, Kersti (1994) *Reflections of a Feminist Family Violence Researcher*, ur Sollie, Donna L, Leslie, Leigh A. *Gender, Families and Close Relationships*, Sage Publications, Thousand Oaks, Kalifornien, London, Storbritannien, New Dehli, Indien.

6.1 Övriga källor

6.1.1 Officiella tryck

BRÅ-rapport 1994:4. *PM. Våld mot kvinnor i nära relationer*.

BRÅ-rapport 2001:11. Rying, Mikael, *Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*.

Kvinnofrid- Regeringens proposition 1997/98:55

6.1.2 Tryckt material från Operation Kvinnofrid

Andersson, Helén & Odell, Annika (2000) *"Våld mot kvinnor är ett brott. Bekämpa det!" Men hur? En fallstudie av Operation Kvinnofrids samverkansarbete i Stockholms län ur ett kommunikationsplaneringsperspektiv*. Institutionen för Journalistik, Medier och Kommunikation, Stockholms universitet

Danilda, Inger & Leander, Karin (eds.) (1999) *The Worst Scars are on the Inside- Methods for counteracting violence against women*. Enskede Offset AB, Operation Kvinnofrid, Stockholm

De värsta ärren sitter på insidan

Eriksson, Lotta, *Mäns våld mot kvinnor drabbar även barn*. (Polismyndigheten i Stockholms län)

Eriksson, Lotta, *Våld mot kvinnor är mäns ansvar*. (Polismyndigheten i Stockholms län)

Friberg, Ingrid (2000) *Utvärdering av Operation Kvinnofrids kampanj: "Mäns våld mot kvinnor drabbar även barn"*. Samhällsinformation AB

Grant, Cattis (red.) (1999) *När vi möter en misshandlad kvinna- en guide för socialsekreterare i bemötandet av misshandlade kvinnor* Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad.

Hur du skyddar dig. Polismyndigheten i Stockholms län. Polismyndigheten i Stockholms län, Operation Kvinnofrid i samarbete med Skyddssektionen

Hur uppmärksammar socialtjänsten frågor om våld mot kvinnor? En kartläggning av socialtjänsten i Stockholms län. (2000) Rapport 2000:13. Länsstyrelsen i Stockholms län, Socialavdelningen.

Jeffner, Stina (1998) *Utvärdering- En utvärdering av Operation Kvinnofrids arbete under tiden november 1996- oktober 1997*. Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.

Johanson, Kjell E (2001) *Operation Kvinnofrid i tidningar och tidskrifter. Oktober 2000- februari 2001 (redovisning, kommentarer och pressklipp)*. Operation Kvinnofrid, Polismyndigheten i Stockholms län, Operation Kvinnofrid, Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms stad, Socialtjänstförvaltningen i Stockholm

Johanson, Kjell E (2001) *Operation Kvinnofrid: information och opinionsbildning, förebyggande arbete och stöd till våldsoffer* Stockholms stad, Socialtjänstförvaltningen- Enheten för drog- och brottsprevention.

Johanson, Kjell E (red.) (2000) *Våld mot kvinnor är mäns ansvar. Fakta, synpunkter och motkrafter. Rapport från konferensen 27- 29 mars 2000*. Operation Kvinnofrid i Stockholms län, Polismyndigheten i Stockholms län, Socialtjänstförvaltningen- Enheten för drog- och brottsprevention. Stockholm.

Johanson, Kjell E m.fl. (2003) *Att öka kvinnors trygghet. Informationsmaterial för kampanjer, social information och opinionsbildning*

Kvinnofrid och vården. Till dig som arbetar inom Hälso- och sjukvården/SLL. (Stockholms läns landsting)

Lidholm, Merike (2001) *Operation Kvinnofrid i Stockholms län- Beskrivning och kritisk granskning*

Mäns våld mot kvinnor drabbar även barn. Redovisning av Operation Kvinnofrids affischkampanj. 6-9 november 2000 i Stockholms län. Sammanställning av Operation Kvinnofrids arbetsgrupp september 2001.

När kärlek gör ont

Operation kvinnofrid

Stockholms stads handlingsprogram för Operation Kvinnofrid. Stockholms stad.

6.1.3 Muntliga källor

Intervju med Gunnel Sjöstedt Karlsson 2003-04-24

6.1.4 Internet

Operation Kvinnofrids hemsida <http://www.operationkvinnofrid.nu>

Rikskvinnocentrums hemsida http://www.uas.se/templates/a_klinik_2468.asp

Bilaga 1

Mail skickat till Operation Kvinnofrid 2003-03-25

Hej Gunilla!

Vi är två socionomstudenter vid Lunds universitet som just nu skriver C-uppsats på temat våld i hemmet. Vår ambition är att utifrån feministisk teori undersöka hur fenomenet har förändrats från att vara en privat angelägenhet till att bli ett erkänt socialt problem. Vi tänker göra en fallstudie där vi jämför det tyska projektet BIGG (Berliner Initiative gegen Gewalt) med Operation Kvinnofrid. Att det privata ska göras politiskt är en grundidé i kampen mot våld mot kvinnor. Vi undrar därför nu om du skulle svara på följande:

Hur har Operation Kvinnofrid arbetat för att uppmärksamma våld i hemmet som ett samhällsproblem och inte som en privatsak?

Vi har redan fått ett omfattande material tillskickat oss om Operation kvinnofrid. Det vi är ute efter nu är lite mer handfasta tips på vilka faktorer som kan vara lämpliga att titta på när vi nu vill undersöka ovan nämnda förändring.

Vi kommer att kontakta BIGG och ställa samma fråga till dem. Med vägledning av era svar har vi sedan tänkt försöka studera utvecklingen från "privat till offentligt".

Tacksamma för svar!

MVH/Sara Hultqvist och Anneli Strache

Bilaga 2

Mail mottaget från Gunnel Sjöstedt Karlsson 2003-04-01

Hej!

Jag arbetar i Operation Kvinnofrids arbetsgrupp, som är verkställande organ till styrgruppen som leds av Landshövdingen. Din fråga är "Hur har Operation Kvinnofrid arbetat för att uppmärksamma våld i hemmet som ett samhällsproblem och inte som en privatsak?"

STÖD I LAGSTIFTNING OCH FRÅN REGERINGEN

Som stöd till vårt arbete med detta problem så har vi lagstiftningen, och att det från och med 1982 är en fråga för allmänt åtal med våld i hemmet. Kvinnofridslagstiftningen ger mycket tydliga uppdrag till myndigheter. Pengar har delats ut till Polismyndigheterna i varje län för utbildning. Allt som regeringen gör och säger i denna fråga är viktigt för att vi ska kunna gå ut med att det är ett samhällsproblem. Så här arbetar vi med att synliggöra frågan:

1. Genom att samarbeta mellan myndigheter och utse tjänstemän som har ett speciellt ansvar i frågan (gäller särskilt Länsstyrelsen, polismyndigheten, landstinget och Stockholms stad.
2. Genom att arbeta väldigt konkret med att arbeta genom ett nätverk i hela länet med kontaktpersoner i varje kommun som har ett ansvar för frågan. Vi har vänt oss både till chefer och till handläggare som i det dagliga arbetet jobbar med problemet. Vi har också försökt hålla vår kunskap levande om vilka samverkansgrupper som finns i kommunerna, och särskilt försökt påverka så att de kommuner som inte har sådana grupper bildar det. Detta gör vi genom att fråga kontaktpersonerna som finns, då och då hur det går.
3. Genom att jobba med kampanjer vartannat år ungefär. Då gör vi problemet synligt, vilket är det stora problemet med mäns våld mot kvinnor - att det som sker oftast är osynligt, det hålls inom hemmets väggar, och de strategier som mannen använder för att hålla våldet hemligt är mycket starka och påverkar hela familjen.
4. Genom att informera och utbilda, ständigt. Vi jobbar inom respektive myndighet med personalgrupperna. Polisen är mycket viktig, liksom socialtjänstens personal och landstingspersonal vid sjukhus, mödravårdscentraler och barnavårdscentraler. Just nu har vi under ett års tid besökt nästan varje kommunfullmäktige i länet för att berätta om Operation kvinnofrid under någon halvtimme.
5. Genom att skriva debattartiklar i tidningar.
6. Allt detta skulle inte gå om vi inte hade stöd från våra chefer allra högst upp i toppen, vilket manifesteras genom de myndigheter som arbetar i styrgruppen för Operation Kvinnofrid.

Två bra böcker som tar ett helhetsgrepp över frågan och följer samhällsutvecklingen/lagstiftningens utveckling är:

Mona Eliasson, Mäns våld mot kvinnor
Maria WendtHöijer, Rädslans politik

Hör gärna av dig om du vill ha mer information.

Mvh

Gunnel Sjöstedt Karlsson

Bilaga 3

Intervjuguide- Frågor till Operation Kvinnofrid

1. Vilka teorier/riktlinjer ligger till grund för arbetet, mao vad utgör Operation kvinnofrids ideologiska grundstomme?
2. Anser ni att arbetet ni utför har stöd på regeringsnivå?
3. Hur bör mäns våld mot kvinnor i hemmet uppfattas?
4. I C-uppsatsen vi fick tillskickad oss nämns en utvärdering, Jeffner Stina, (1998), *En utvärdering av Operation Kvinnofrids arbete under tiden november 1996 till Oktober 1997*. Uppsala Universitet. Finns det någon nyare utvärdering? Är denna utvärdering en akademisk uppsats, eller?
5. Samverkan verkar vara ett honnörsord. Vilka fördelar och nackdelar ser ni med att olika ideella organisationer, statliga myndigheter och andra aktörer samarbetar för att bekämpa mäns våld mot kvinnor i hemmet?
6. Hur ser samarbetet mellan kvinnojour rörelsen och Operation Kvinnofrid ut?
7. I vilken utsträckning anser ni att Operation kvinnofrid varit med och påverkat utformandet av den nya lagen om besöksförbud? Om ni anser att Operation Kvinnofrid haft inflytande, på vilket sätt?
8. Vilka argument var, enligt er, avgörande när man i Sverige i lagtexten valde att 'köna' språket genom begrepp som *kvinnofridsbrott*?
9. Finns Operation Kvinnofrids måldokument och protokoll tillgängliga, i så fall var?
10. I *Operation Kvinnofrid: information och opinionsbildning, förebyggande arbete och stöd till våldsoffer*, Socialförvaltningen Stockholms Stad, Enheten för drog- och brottsprevention, står att läsa på s. 2 att 'aktiviteterna ingår i två organisatoriska former' Operation Kvinnofrid i Stockholms län och Operation Kvinnofrid i Stockholms stad'. Vilken är relationen dessa båda delar emellan? När det talas om Operation Kvinnofrid, omfattas vanligtvis båda de organisatoriska delarna?
11. Är de övergripande delmålen i kommunfullmäktiges beslut, på s. 3 i *Operation Kvinnofrid: information och opinionsbildning, förebyggande arbete och stöd till våldsoffer*, Socialförvaltningen Stockholms Stad, Enheten för drog- och brottsprevention, de delmål som gäller för hela Operation Kvinnofrid?